

TÜRKMENİSTAN'DA SİYASAL REJİMİN GELECEĞİ: İÇ VE DIŞ DİNAMİKLER AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME*

Haluk ALKAN**

ÖZET

Türkmenistan çok yönlü özelliklere sahip bir ülkedir. Sahip olduğu doğal kaynaklar ve Orta Doğu enerji kaynakları ile Hazar ve Orta Asya Enerji kaynakları arasında geçit ülkesi olması onu büyük enerji oyununun bir aktörü yapmaktadır. Türkmenistan, siyasal ve kültürel açıdan da benzer özellik göstermektedir. İran ve Afganistan ile komşu olması ülkeyi siyasal İslam ile kuzey ve batı arasında bir sınır ülkesi yapmakta, batısındaki Hazar Denizi ülkeyi Orta Asya'nın Batıya açılan kapısı konumuna sokmaktadır. Kültürel açıdan, konuşulan dil, sahip olunan gelenekler yönüyle, Türkiye'ye en yakın Orta Asya ülkesi olması yönüyle Kafkasya ve Anadolu Türk kimliği arasında bir geçiş ülkesi konumuna sahip bulunmaktadır. Bu genel özelliklerine paralel olarak Türkmenistan çok yönlü gerilimlerle karşı karşıyadır. Ülke bu gerilimlerle baş edebilecek kurumsal, siyasal ve ekonomik altyapıya da henüz sahip değildir. Bu zorluklar Türkmenistan'da siyasal rejimin kişisel bir otorite altında yapılanmasına neden olmuş, tüm politikalar yöneticinin istek ve kararları doğrultusunda şekillendirilmiştir. Rejimin kişiye bağlılığının doğal sonucu, o kişinin olmadığı durumda belirsizliğin ortaya çıkmasıdır. Bu

Anahtar Kelimeler: *Türkmenistan Siyasal Rejimi, Orta Asya'da Siyasal çalışmada, Niyazov'un ölümü sonrasında Türkmenistan'da siyasal rejimin ne Hayat, Niyazov, Siyasal Elit, Enerji Politikaları, Karşılaştırmalı Siyaset yönde şekilleneceği sorusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öncelikle, Türkmen*

GİRİŞ *siyasal rejiminin sahip olduğu sosyo-ekonomik dinamikler ve kurumların yapısı incelenmekte, daha sonra 25 Kasım 2002 tarihindeki suikast girişimi ve Niyazov'un ölümüne kadar geçen süre içinde yaşanan iç siyasal ve*

uluslararası gelişmelerin ışığında rejimin gelecekte alacağı şekil ele

* Bu çalışma kısmen Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi tarafından desteklenen "Azerbaycan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Siyasal Rejimler: Türkiye'nin Strateji Öncelikleri Açısından Bir İnceleme" başlıklı proje çalışmasına dayanmaktadır.

** Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Türkmenistan zengin doğal kaynakları ve coğrafik açıdan sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle, 1991 sonrasında şekillenen yeni uluslararası ortam içinde önem kazanan bir ülkedir. Bağımsızlıktan sonra ülkedeki rejimin Niyazov'un kişiliğine bağımlı olarak yapılandırılmış olması, O'nun ölümünden sonra siyasal hayatın alacağı şekil konusunda çeşitli tartışmaların yapılmasına neden olmaktadır. Konu aynı zamanda, uluslararası planda enerji kaynakları üzerinde oynanan büyük oyunun bir parçasıdır ve birçok bölgesel ve bölgesel dış aktörü yakından ilgilendirmektedir. Bu çalışmada, Niyazov sonrası Türkmenistan'da oluşmuş gelişmeler dört ana başlık altında incelenecektir. Öncelikle bu ülkede siyasal rejimin 'kişi'ye bağlı olarak yapılandırılabilmesinin sosyo ekonomik, kurumsal ve uluslararası dinamikleri ele alınacak, daha sonra, bu çerçevede Türkmenistan'da siyasal rejimin nasıl formüle edildiği ve rejimi destekleyen öncelikli politikaların neler olduğu incelenecektir. Son olarak, Türkmenistan'da önemli bir kırılma noktası olarak gördüğümüz, 25 Kasım 2002 suikastı ve Niyazov'un ölümüne kadar geçen sürede yaşanan gelişmeler ışığında, rejimin gelecekteki yönü konusunda çeşitli olasılıklar üzerinde durulacaktır.

Rejimin Kişiselleşmesi: Sosyo Ekonomik ve Kurumsal Dinamikler

Kurumsallaşma Geleneğinin Zayıflığı: Türkmenistan'ın ayırt edici özelliklerinden biri, kurumsallaşma açısından elverişli bir tarihsel birikime sahip olmamasıdır. Bu yönüyle Türkmenistan'ın, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri içinde en olumsuz koşullara sahip ülke olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Tarihsel olarak Türkmen ismi, Selçuk Bey'in 10. yüzyılda kabileler üstü bir ittifak oluşturmaya çalıştığı dönemde, güneye, bu günkü Türkmenistan-İran sınırına doğru göç eden Sünni-göçebeleri tanımlayan bir ifade olarak ortaya çıkmıştır. Merv gibi yerleşik zengin kentlere komşu olsalar da, bu Türkmenlerin göçebe yaşam karakterleri üzerinde önemli bir değişime yol açmamıştır. 14. yüzyıldaki Moğol saldırılarında ise Türkmen kabileler Karakum Çölüne çekilerek, bu saldırılardan nispeten daha az etkilendiler. Ancak bu deneyim, onların göçebeliğe dayalı toplumsal yapılarını iyice pekiştirmiştir. 16. yüzyıla gelindiğinde Türkmenler dört ayrı bölgeye (Hazar'ın güneydoğusu, Mangışlak Yarımadası, Balkan Dağları ve Türkmenistan'ın kuzeyi - Uzbay Nehri boyları) toplanmışlardı.¹ Türkmen kabileler 19. yüzyıl sonlarına kadar bölgedeki iki güç -İran ve Özbek Hanlıkları- arasında, zaman zaman bu iki güçle çarpışan, zaman zaman bu güçlere paralı asker olarak hizmet veren, yarı özerk bir konumda kalmışlardır. Ancak hiçbir zaman bölgede bir devlet kuramadılar. Ne İranlılar ne de Hive Hanları Türkmenlerin özerkleşerek bölgede tek başlarına bir

¹ Glenn E. Curtis, (Der.), *Turkmenistan-A Country Study*, (Washington D.C: Federal Research Division Library of Congress, 1996); ([http://memory.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+tm0000\)](http://memory.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+tm0000))).

otorite oluşturmalarına izin verdiler. Kabileler üstü ilk birleşme girişimi Rus Çarlığı'nın zorunlu askere alma uygulamasını başlattığı 1916 yılında, buna bir tepki olarak ortaya çıkan isyan hareketleri çerçevesinde şekillenmiştir.² Türkmenler arasında kabileler üstü otorite olarak ortaya çıkan lider olması nedeniyle Cüneyd Han, önemli bir isimdir. O, ayrıca modern Türkmen tarihi için önemli bir tarihi kahramandır. Ancak O'nun hareketi bir ulusal bağımsızlık girişimi olmaktan çok, kabileler arası uzlaşmaya dayanan tepkisel bir harekettir. Bu nedenle kapsamlı bir siyasal proje ve işbirliği oluşturamamıştır. Ruslar, bölgede egemenlik kurmaya başladıkları 1800'lü yılların sonlarında, karşılarında kurumsal bir yapılanma bulmadıkları gibi, Türkmenlere siyasal liderlik yapabilecek bir aydın sınıf da oluşmamıştır. Bu durum, Azerbaycan ve Özbekistan'dan ülkeyi net bir biçimde ayırmakta, yine Rusya'daki Çar karşıtı hareketler içinde özerklik yanlısı aydınlarını üretebilmiş olan Kazakistan ve Kırgızistan'a göre daha geri bir konumu yansıtmaktadır.

Kabileler: Kurumsallaşma geleneğinin zayıflığının bir sonucu, Türkmenistan'da tarihsel anlamda ve güncel olarak siyasal yapılanmadan, sosyo ekonomik yaşantıya kadar kabile ittifaklarının belirleyici bir konum edinmesidir. Kabileler, tarihsel olarak göçebe toplulukların geliştirdikleri ittifaklara dayanmakta ve kökenleri Türkmen yerleşimlerinin belirginlik kazandığı 16. yüzyıla uzanmaktadır. Kabilelerin siyasal yapılanma üzerindeki etkileri iki yönlüdür. Birinci yön, kabilelerin ülkedeki merkezileşme sürecinin önünde doğal bir engel oluşturmasıdır. Geleneksel olarak, Türkmen kabileleri, Kazak kabilelerden farklı olarak, kendi içlerinde alt otorite gruplarına bölünmüş durumdadırlar. Kabilelerin varlıklı ileri gelenleri, askeri akınlardan sorumlu askeri liderler (serdarlar) ve dini otorite olarak sufi mollalar Türkmen kabilelerinde çok başlı otorite merkezlerini oluştururlar. Varlıklı kabile liderleri (yaşulis) kendi kabilelerini oluşturan aile grupları arasındaki sorunların çözümünde otorite sahibidirler. Yaşulis'ler tarafından oluşturulan bir meclis olan Maslahat, kabileler konfederasyonunun (ata-grup) tamamını ilgilendiren kararları almakla görevlidir ve her bir Yaşulis, uygulamalarını Maslahat'ın olmasına göre yapmak durumundadır. Serdarlar ise, siyasal liderlikten çok askeri komutan görünümündedirler. Kabilenin askeri akınlarnı yönetmek ve savaşçılara (ortalama bin kişilik topluluklar) komuta etmekten sorumludurlar. Bu kişiler, genç yaşlarda üyesi oldukları oba içinde atılganlık ve cesaretleriyle sivriliip, zaman içinde akınlarda gösterdikleri başarı ve elde ettikleri deneyime göre bu göreve getirilen kişilerdir. Sufi mollaların otoritesi ise, dinsel bilgiye dayanmaktadır. Bu otorite, yaptırım gücü olarak rızaya dayanmakta ve daha çok kan davaları ve benzeri hukuki sorunlarda

² Ahmed Raşid, *Orta Asya'nın Dirilişi: İslam mı, Milliyetçilik mi?*, (Çev. Osman Ç. Deniztekin), (İstanbul: Cep Düşün, 1995), s. 227.

çözüm için başvuru bir hakem görünümündedir.³ Bu nedenlerle Türkmenler arasında güçlü otoriter kişiliklerin, genel bir tehlike karşısında ve serdarların çevresinde ortaya çıkması normaldir. Oraz Han, Kuşid Han, Nur Verdi Han ve son olarak Cüneyd Han hep bu şekilde sivrilmiş ve genel destek sağlamış Türkmen liderleridir. Ancak Sovyet rejiminin bölgede yerleşmeye başladığı yıllarda bile Türkmen bölgelerinde modernleşmeci bir hareketten, siyasal örgütlerden ve ulus devlet anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Orta Asya'da, Türkmenistan devletleşme dinamikleri açısından oldukça erken bir dönemde Sovyet sistemine bağlanmış ve bu durum Türkmenistan'da siyasal hayatın şekillenmesinde önemli bir dinamik oluşturmuştur.

İkinci yön kabilelerin güncel görünümü ile ilgilidir. Geleneksel olarak en büyük ve organize olmuş kabile, Teke kabilesidir ve başkent Aşgabad ve Mari çevresinde yoğunlaşmışlardır. İkinci büyük grup olan Yamutlar, İran sınırına yakın bölgede yaşamaktadırlar. Göklen kabilesi de bu bölgede yaşayan daha küçük bir kabile grubudur. Ersarılar üçüncü büyük kabile olmalarına rağmen nüfuslarının büyük bir kısmı Afganistan'ın kuzeyinde yaşamaktadır. Salurlar ve Sarılar diğer küçük gruplardır ve Türkmenistan'ın doğusunda yaşamaktadırlar.⁴ Yine nüfusları daha az olan Çovdurlar, Atarlar, Seyidler gibi küçük kabile toplulukları ülkede bulunmaktadır. Sovyet döneminde oluşturulan sınırlar ve Türkmen kabilelerinin geleneksel yayılma alanları, Türkmenistan sınırları içinde Teke kabilesinin sayısal üstünlüğünü pekiştirmiştir. Yamutların, Ersarıların yaklaşık üçte biri İran ve Afganistan'ın kuzeyinde yaşamaktadır. Göklenlerin ise yarıdan fazlası İran'ın kuzeyindedir. Teke kabilesinin sayısal üstünlüğü, ülkenin, bu kabile temelinde ulusallaşma sürecini kolaylaştırıcı bir faktör olarak görülebilir. Ancak, gerçekte bu durum ulusallaşmayı kolaylaştırıcı bir unsur olmaktan çok, zorlaştırıcı bir faktör olarak da değerlendirilebilir. Türkmenistan'da kabile bağlılığı çok sayıda alt yerel bağlılık ağlarından oluştuğundan, tek başına Teke kabilesinden olmak, bir aidiyet bağı için yeterli olmamaktadır. Bağlılıklar yerel ilişki ve aile bağları ile şekillendiğinden, diğer kabilelerin varlığı da buna eklenince Türkmenistan'da ulusallaşmaya yönelik politikanın yöneticiler açısından öncelikli bir zorunluluk oluşturduğu söylenebilir. Bu yapı Türkmen liderlerin tek kabileye dayalı hakimiyetlerini kurumsallaştırmaktan çok, 'Türkmen' olmayı bir üst kimlik olarak yeniden tanımlamaya yönlendirecektir.⁵

³ David Tyson, "Shrine Pilgrimage in Turkmenistan as a Means to Understand Islam Among the Turkmen", *Central Asia Monitor*, Sayı: 1, 1997, s. 15-32.

⁴ Paul G. Geiss, "Turkmen Tribalism", *Central Asian Survey*, Cilt: 18, Sayı: 3, 1999, s. 354.

⁵ Ahmet T. Kuru, "Between the State and Cultural Zones: Nation Building in Turkmenistan", *Central Asian Survey*, Cilt: 21, Sayı: 1, 2002, s. 73.

Rus-Sovyet Egemenliği Altında Çarpık Kurumsallaşma: Türkmenistan, gerek Rus Çarlığı, gerekse Sovyetler Birliği döneminde izlenen genel ekonomik politikanın bir sonucu olarak, dışarıya hammadde sağlayıcı bir ülke olarak yapılandırılmıştır. Bu anlamda ülkedeki sosyo ekonomik yapılanma, bir transfer ülkesi olma konumunun ötesine geçememiştir. Çarlık yönetimi daha 1869'da Hazar Denizi kıyısına kurduğu Krasnovodsk (bu günkü Türkmenbaşı) limanından Aşgabat'a uzanan bir tren yolunu 1888 yılında tamamlayarak, bölge ekonomisini tren-deniz yolu aracılığı ile Rusya'ya bağlamıştı.⁶ Rusya, Özbekistan'da olduğu gibi, iklim özellikleri nedeniyle ülkeyi bir pamuk üretim alanı olarak yapılandırmıştır. Sovyet yöneticiler, ekonomik açıdan, Çarlık Rusya'sının izlediği politikada büyük bir değişikliğe gitmediler. Pamuk üretimi ve ülkedeki doğal gazın çıkartılarak Rusya kanalı ile diğer cumhuriyetlere ve Avrupa'ya pazarlanmasına dayalı hammadde sağlayıcı bir ekonomik yapı, bütün döneme rengini vermiştir. Buna paralel olarak Türkmenistan, coğrafi konumu nedeniyle, İkinci Dünya Savaşı'nda, batıdaki sanayi tesislerinin Orta Asya ülkelerine nakledilmesi sonucu oluşan sanayileşmeden de yararlanamamıştır. Bütün dönem boyunca, Krasnovodsk limanı ve Trans-Hazar Demiryolu'nun belirleyici olduğu bir nakil ülkesi konumunda kalmıştır. Monokültür üretim politikası sonucunda ülke, Özbekistan'dan sonra ikinci en büyük pamuk üreticisi konumuna gelmiştir. Öyle ki, 1913 yılında tarımsal arazilerin yalnızca % 24'ünde pamuk üretimi yapılırken, bu oran 1985 yılında % 55'e yükselmiştir.⁷ Sovyet rejiminin yeni sulama kanalları inşa ederek ülkedeki tarımsal üretimin temel sorunu olan toprakların sulanması konusunda sağladığı gelişmeler, bu artışta belirleyici olmuştur. Coğrafi açıdan Ülkedeki su kaynakları kuzeyde toplanmış olup, büyük Karakum Çölü güneydeki tarım yapılabilir arazilerle bu bölgeleri birbirlerinden ayırmaktadır. Sovyet yönetimi bu sorunu aşmak amacıyla önce Amu Derya Nehri ve Atammat Gölü'nden, Merv şehrine uzanan bir su kanalını (1959), daha sonra Aşgabad'a uzanan ve Tejen üzerinden geçen bir diğer su kanalını iki aşamada (1961-1962 yılları arasında) tamamlamıştır. Ayrıca, kuzeyde Amuderya üzerine kurulan barajlar ve diğer su kanalları arasında destekleme kanalları inşa edilmiştir. Bu proje ile ülkenin güneyi, özellikle Kopet Dağı etekleri tarımsal üretim alanlarına dönüştürülmüştür. 1913 yılında yılda 69 milyon ton pamuk üretebilen Türkmenistan, 1940 yılında 211 milyon ton, 1950'de 276 milyon

⁶ *Turkmenistan, Political Conditions in the Post-Soviet Era*, (Washington: USDJ Immigration & Naturalization Service Report, 1993), s. 4.

⁷ Mesut Elibüyük ve Gurbanmurat Altıbayev, *Türkmenistan'ın Ekonomik Atlası*, (Ankara: TİKA, 2002), s. 24.

ton, sulama kanallarının devreye girdiği 1970 yılında 869 milyon ton pamuk üretecek konuma gelmiştir.⁸

Sovyetler Birliği toprakları dünya doğal gaz rezervinin yaklaşık % 40'ına sahiptir. Türkmenistan ise, Birlik içinde, Rusya'dan sonra en büyük doğal gaz rezervlerine sahip ülkedir. Dolayısıyla Türkmen doğal gazı, gerek bölge ülkeleri, gerekse Rusya ve Doğu Avrupa ülkeleri için önemli bir enerji kaynağıydı. Ancak Sovyet sisteminin bir sonucu olarak, ülkedeki doğal gaz Türkmenistan'da ulusal sanayinin altyapısına yönlendirilmekten çok başka ülkelere transfer edildi. Ülkenin kuzey ve güneyinden çıkartılan doğal gaz iki ana güzergahtan Rusya'ya ulaştırılmaktaydı. Bunlardan ilki Merv'den Hive'ye uzanıyor, ayrıca Kuzeydeki Darganata'daki yataklardan çıkartılan doğal gaz yine bu kanalla kuzeye taşınıyordu.⁹ Ülkedeki doğal gaz sisteminin Sovyet ekonomisine göre yapılandırılmış olması bağımsızlık sonrası Türkmenistan'ın önemli bir ekonomik ve dış politika sorunu olarak ortaya çıkacaktır.

Bu ekonomik yapı Türkmenistan'ı, Rusya'ya en çok bağımlı Orta Asya ülkesi konumuna getirmekteydi. Türkmenistan'ın sahip olduğu nüfus yapısı tam bir tarım toplumu görünümündeydi. 1970 yılında başkent Aşgabad'ın yalnızca % 38.2'si Türkmenlerden oluşuyordu.¹⁰ Cumhuriyet nüfusunun % 70'ini oluşturan Türkmenlerin büyük çoğunluğu, % 65'i, kırsal kesimde yaşamaktaydı. Monokültür üretim yapısı gerçekte Sovyet sistemine tam bir bağımlılık anlamına gelmekteydi. Ülkede üretilen pamuğun işletileceği sanayi kuruluşları oluşturulmamıştı. Birlik içinde üretilen pamuk, merkezi planlama ile üretim alanlarına hammadde olarak dağılıyordu. Türkmenistan, pamuk üretimi karşılığında gereksinim duyduğu gıda ve diğer tarımsal ürünleri merkezi planlama aracılığıyla diğer Birlik ülkelerinden karşılamaktaydı. Bu durum, mevcut üretim yapısının çeşitlendirilmesine dönük yeni bir politika geliştirilmesini frenledi. Başka bir anlatımla, Türkmen yetkililerin, üretim planına uymak dışında bu ürünün dağıtılması ve pazarlanması konusunda bir sorumlulukları bulunmamaktaydı.

Ülkedeki siyasal liderlik yapısı da yukarıda özetlemeye çalıştığımız ekonomik yapıya paralel olarak şekillendirilmiştir. Sovyetler Birliği döneminde, oldukça uzun bir süre ülke yönetimindeki kilit konumlar Rusların kontrolünde tutulmuştur. Kırsal Türkmen direnişi, Sovyet yönetiminin ülkeye karşı ürkekliğinin en önemli nedenidir. Kabilelerin direnişi nedeniyle, toprakların kolektifleştirilmesine, diğer cumhuriyetlere göre daha geç bir dönemde başlanabilmiştir. 1929 yılına

---

⁸ A.g.e., s. 28.

⁹ A.g.e., s. 53.

¹⁰ Nadir Devlet, *Çağdaş Türkiler*, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1993), s. 357.

gelindiğinde Türkmen çiftçilerin içinde kolektif çiftliklere yerleştirilenlerin oranı ancak % 15'i buluyordu. Kolektifleştirme süreci 1940'lı yılların başlarında tamamlanabilmiştir.¹¹ 1960'lı yılların sonlarına kadar, aralıklarla yapılan kadro tasfiyeleri Türkmenistan Komünist Partisi (TmKP) içinde yerelleşmeyi önemli ölçüde frenlemiştir. Türkmenistan'da yerelleşme, Brejnev döneminde, Cumhuriyetlerde yetişen yerel nomenklaturanın güçlendirilmesine yönelik merkezi politika değişikiminin bir sonucu olarak başlamıştır.¹² Bu değişime paralel olarak önce Muhammednazar Gapurov (1969-1985), daha sonra Saparmurat Niyazov (1985-2006) gibi kalıcı liderler ülke yönetimine gelebildiler. Sovyetlerin yeni politikası da, gerçekte 'kişisel' niteliktedir. Liderlerin başarısı, yerel muhalefet oluşumunu ve güçlenmesini önleme yeteneği, Moskova tarafından belirlenen üretim planlarının harfiyen gerçekleştirilmesine bağlıdır. Buna karşılık yerel liderin kişisel konum ve bağlantılarına hoşgörü gösterilmesi gibi ayrıcalıklar ilişkilere hakim olmuştur. Bu nedenlerle yerel özerklikçi söylemlerin gelişmesine izin verilmemiştir. Yerel liderler böyle bir talepte bulunmadıkları gibi, Gorbaçov dönemindeki özerklikçi politikalara kuşku ile baktılar ve bağımsızlığa, adeta gönülsüzce itildiler. 7 Ocak 1990 tarihinde yapılan çok adaylı Yüksek Sovyet seçimleri ülkedeki eski kadroların tescilinden başka bir anlam taşımıyordu. Yine Gorbaçov politikalarının bir uzantısı olarak yapılan Ekim 1990 Cumhurbaşkanlığı seçimleri de Niyazov'un bu göreve getirilmesiyle sonuçlandırıldı. Türkmen yöneticiler Ağustos 1991'deki Gorbaçov karşıtı darbe girişimini açıkça desteklediler. Ancak darbenin başarısız olması üzerine, 22 Ağustos'ta ülkenin egemenliğini ve 27 Ekim 1991'de yapılan bir referandum ile bağımsızlıklarını ilan etmek zorunda kaldılar. Aralık 1991'de 25. TmKP Kongresi'nde, parti feshedilerek adı Türkmenistan Ulusal Demokratik Partisi (UDP) olarak değiştirildi. Yeni Parti programında, demokratikleşme, kültürel ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi, Türkmen ulusal kimliği ve geleneklerinin canlandırılması, ekonomide devlet ağırlığının azaltılması konularına vurgu yapıldı. Raşid'in ifadesiyle, Türkmen liderler bir gecede liberal oldular.¹³

Türkmenistan'da siyasal kültürün oluşum süresince kurumsallaşma, belirleyici konum edinmemiştir. Kültürel-siyasal kurumsallaşma geleneği ve parlamenter cumhuriyet deneyimine sahip Azerbaycan örneği veya Timur Devleti ve Hanlıklar geçmişi ile Özbekistan örneğinde olduğu gibi bir ulusal hafızadan Türkmenistan için söz edilemez. Özerklikçi-örgütlü bir ulusal aydın sınıf, diğer ülkelere göre ya gelişmemiş ya da oldukça zayıf bir konumdaydı. Ortak bir üst otoriteye yabancı geleneklerle şekillenen kabile yapısı bu durumu tamamlamaktadır. Dolayısıyla,

¹¹ *Turkmenistan, Political Conditions in the Post-Soviet Era*, s. 5.

¹² Oliver Roy, *Yeni Orta Asya Ya da Ulusların İmal Edilişi*, (Çev. M. Moralı), (İstanbul: Metis, 2000).

¹³ Ahmed Raşid, *Orta Asya'nın Dirilişi: İslam mı, Milliyetçilik mi?*, s. 231.

önce Çarlık, daha sonra Sovyet yönetimi bölgeye yerleştğinde karşısında kurumlardan ya da aydınlardan çok dağınık kabilesel tepkileri buldu. Sovyet Türkmenistan'ı da kurumsallaşma yönüyle önemli bir birikim oluşturamadı. Ülke, doğal gaz ve pamuğun Sovyet endüstrisine hammadde sağlamasını önceleyecek şekilde yapılandırıldı. Siyasal açıdan da buna paralel olarak, kurumlardan çok liderlerin kişisel konumları ön plana çıktı. Türkmen nüfusu tüm bu dönem boyunca kabilesel-tarımsal niteliklerini sürdürdü. Türkmenistan, İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet Avrupası'ndaki sanayi tesislerinin iç bölgelere taşınması sonucu oluşan bölgesel sanayileşmeden (Kazakistan'da olduğu gibi) de yararlanamadı. Bağımsızlığa itilen ülkede bu koşullar, siyasal rejimin kişiye bağlı olarak yapılandırılmasının arka planını oluşturdu.

Uluslararası Dinamikler

Bağımsızlık sonrasında yaşanan gelişmeler, yukarıda belirlenen sosyo ekonomik yapı ve zorlukların paralelinde şekillenecektir. Her şeyden önce Türkmenistan, Rusya'da 1993 yılına kadar hakim olan Orta Asya ile ilgilenmeme, daha çok Batılı ülkelerle ilişkileri geliştirme politikasından en fazla etkilenen ülke olmuştur. Rusya başlarda, ekonomik, güvenlik ve etnik nedenlerden dolayı Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile ilgisini belli bir düzeyde tutmaya özen göstermiştir. Rusya'nın bu politikası, Özbekistan'ın Rusya'dan özerkleşerek Orta Asya'da kendi konumunu öne çıkarmaya dönük stratejisine de uygun düşmekteydi. Buna karşılık 'en uzaktaki' Türkmenistan için bu politika, ülke gereksinimlerinin karşılanmasında ve dış satım olanakları konusunda önemli sorunların yaşanacağı anlamına geliyordu. Rusya, İran ve Afganistan nedeniyle Türkmenistan'ın zorunlu olarak Kuzeye bağımlılığının süreceğini, dolayısıyla bu ülkeye özel bir politika izlemeye gerek olmadığı görüşündeydi. Üstelik, bu dönemde Türkmen gazı ve pamuğu konusunda Rusya'nın bu ülkeye gereksinimi öncelikli bir konu değildi.¹⁴ Rusya'nın bu stratejisi günümüz Türkmenistan'ının iç ve dış politikasının şekillenmesinde önemli bir dinamik oluşturacaktır. Türkmen otoriteler bu politikaların olumsuz yansımalarını aşmak için alternatifler geliştirmeye yöneldikçe, bağımsızlık döneminde ülkeye hakim olan ürkeklik ve Birlik taraftarlığı yerini daha özerk politikalar geliştirmeye bırakacaktır.

Bağımsızlık sonrasında yaşanan diğer bir takım gelişmeler, ülkenin güvenlik ve kurumsallaşma yetersizliğinden doğan sorunlarla da karşı karşıya bulunduğu birer göstergesidir. Bağımsız bir ülke olarak Türkmenistan, ülkesinde % 9'luk Özbek azınlığın varlığı ile birlikte Özbekistan'a komşudur. Gerek nüfus, gerekse

---

¹⁴ Stephen Blank, *Energy, Economics, and Security in Central Asia: Russia and its Rivals*, (PA: Strategic Studies Institute, 1995), s. 10.

askeri güç olarak bu ülke karşısındaki zayıf konumu ve pamuk üreticisi olarak bu iki ülkenin birbirlerine rakip olmaları potansiyel bir tehlikedir. Ayrıca bağımsızlığın hemen sonrasında, Afganistan'daki huzursuzluğun bir iç savaşa dönüşmesi güney sınırları için ayrı bir istikrarsızlık kaynağı olmuştur. Batı'da ise, Hazar Denizi'nin statüsü ve egemenlik alanı henüz belirlenmemiştir ve kıyıdaş ülkeler içinde askeri ve ekonomik açıdan en zayıf ülke Türkmenistan'dır. Nüfus ve sosyal yapısı nedeniyle Türk Cumhuriyetleri içinde gerek uzman-bürokrat ve gerekse askeri kadrolaşma yönünden yine en geride olan ülkedir. Sovyet döneminden kalan bakanlık teşkilatlarının çoğu göstermelik, az sayıda bürokrattan oluşan ve merkezi planlamanın uygulamasından fazla bir fonksiyonları olmayan kurumlardır ve yeniden yapılandırılmaları gerekmektedir. Buna karşılık sahip olduğu zengin enerji kaynakları bu ülkeyi, büyük enerji oyununun bir aktörü yapmaktadır. Türkmenistan, küresel güçlerin bölgeye yönelik enerji politikalarında göz ardı edilemeyecek öneme sahiptir.

Türkmenistan, Orta Asya – Orta Doğu enerji koridorunun ortasında yer alan, aynı zamanda zengin enerji kaynaklarına sahip bulunan bir geçiş ülkesidir. Arazi yapısı nedeniyle İran'la birlikte petrol ve doğal gazın en az maliyetle transferine olanak vermektedir. Afganistan operasyonu ve Irak'ın işgalinden sonra, bu koridor ABD için büyük önem kazanmıştır. Türkmenistan aynı zamanda ABD'nin İran'ı çevreleme ve izole etme politikası açısından da önemli bir stratejik konuma sahiptir. Ancak bağımsızlıktan sonra aşağıda ele alınacağı gibi, Türkmenistan siyasal rejiminin yapılanması ve izlenen ekonomik ve dış politika bu anlamda ABD'nin beklentilerine ters düşmüştür.

ABD güncel olarak, Orta Asya'daki enerji kaynakları ile Orta Doğu'daki enerji kaynaklarını ortak bir güvenlik şemsiyesi altına almayı amaçlamaktadır.¹⁵ Bu iki enerji merkezinin bir koridorla birleştirilmesi ve petrol ve doğal gazın, batıya, güneye ve Hint Okyanusu'na transferinin denetiminin bu şekilde ele geçirilmesi, ABD'nin temel hedefidir. Afganistan ve Irak operasyonları ve devamında İran ve Suriye'nin yakın tehdit merkezleri olarak gündeme getirilmesi, bu yöndeki politikanın yansımalarıdır. Eski Dışişleri Bakanı Powell, Aralık 2001 tarihinde Taşkent'e yapmış olduğu ziyarette 'Amerika'nın Kafkasya ve Orta Asya'daki çıkarlarının Afganistan'ın, yeniden yapılanmasının çok ötesinde olduğunu' belirtmiştir.¹⁶ Irak'ta siyasal istikrarsızlığın sürmesi, İran'a yönelik çevreleme politikasında Rusya ve Çin'in dengeleyici bir politika izlemeleri nedeniyle ABD, petrol ve doğal gazın

¹⁵ Bülent Aras & Ahmet Okumuş, "Caspian Riches and Gulf Security", *The Brown Journal of World Affairs*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2000, s. 79-91; Bülent Aras, "The Caspian Region and Middle East Security", *Mediterranean Quarterly*, Kış 2002, s. 86-108.

¹⁶ Boris Rumer, "The Power in Central Asia" *Survival*, Cilt: 44, Sayı: 3, 2002, s. 57-58.

uluslararası pazarlara ulaştırılmasında iki transfer rotasını temel alan bir politika izlemektedir. Öncelikle Kazak petrol ve doğal gazı ile Türkmen doğal gazının Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) hattına paralel olarak batıya ulaştırılması bölge politikasında öne çıkartılmaktadır. İkinci olarak Kazakistan-Türkmenistan-Afganistan-Pakistan hattının hayata geçirilmesi noktasında çabalar yoğunlaştırılmaktadır. Bu hatta daha sonra Kırgızistan ve Hindistan'ın da bağlanarak alternatif bir dağıtım ağının oluşturulması planlanmaktadır.¹⁷

Rusya'nın özelde Türkmenistan, genelde Orta Asya'ya yönelik olarak izlediği politikalar iki aşamalı bir süreç içinde şekillenmiştir. Rusya önceleri, Orta Asya'daki enerji kaynakları üzerindeki monopolünü sürdürmeye dönük çaba harcamıştır. Hazar'ın statüsü konusundaki katı tutumu, Batılı şirketlerle imzalanan üretim, transfer ve araştırma anlaşmaları karşısında aldığı sert tavır, özellikle transfer hatlarındaki monopolünü, bölge ülkelerine karşı bir baskı aracı olarak zaman zaman kullanması, bu katı tutumun birer yansımasıdır.¹⁸ Ancak enerji oyunu içindeki gelişmeler, Rus yöneticilere, izledikleri katı politikaların pratikte bir sonuç doğurmadığını, çatışmak yerine oyuna dahil olmanın bir zorunluluk olduğunu göstermiştir. Yeni Rus enerji politikasına yön veren iki temel dinamiğin ilki, Batılı petrol şirketlerinin Hazar Bölgesi ve yakın çevresindeki enerji kaynaklarında ve oluşturulacak yeni transfer rotalarındaki pay kapmasının önlenememesi, zaman içinde Kazakistan ve Azerbaycan başta olmak üzere bu ülkelerin Batı ile diyalog kanallarını oluşturmaya başlamalarıdır. İkinci dinamik ise 11 Eylül sonrasında ABD'nin bölgede siyasi ve askeri olarak yerleşmesi ve bölgede yerleşik ilişkileri zorlayıcı baskı oluşturabilme kapasitesindeki artıştır. Rusya, artık, Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri ile ikili ilişkilere önem vererek, bölgesel güvenlikle ilgili sorunlarda aktif bir rol üstlenerek, doğrudan ve dolaylı yöntemlerle, oyunun bir aktörü olma yönünde çaba harcamaktadır. Gürcistan ve Ukrayna'daki devrimler, ABD'nin Özbekistan ilişkilerinde ekonomik ve siyasi reformları merkeze alan zorlayıcı tutumu, Kazakistan'da benzer bir politika izleme niyetinin, bu ülke tarafından açık bir biçimde dile getirilmesi,¹⁹ Rusya için ciddi tehditler içermektedir. ABD'nin Karadeniz ve Hazar'da askeri üs ve deniz filosu bulundurmaya yönelik girişimleri, Gürcistan'daki askeri varlığı, Ukrayna'daki yeni yönetimin doğal gaz ve

¹⁷ Bu hedef ABD Güney ve Orta Asya ile ilgili Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Boucher'in ABD Kongresi'nin ilgili komitesinde yaptığı konuşmada açıkça belirtilmiştir. Joshua Kucera, "Washington Seeks to Steer Central Asian States toward South Asian Allies", *Eurasia Insight*, 28 Nisan 2006.

¹⁸ John R. Dodsworth vd., *Cross-Border Issues in Energy Trade in the CIS Countries*, (New York: IMF Policy Discussion Paper, 2002), s. 9.

¹⁹ Jacquelyn K. Davis & Michael J. Sweeney, *Central Asia in U.S. Strategy, and Operational Planning: Where do we go from here?*, (Washington: The Institute for Foreign Policy Analysis, 2004), s. 77-83.

petrol transferinde başlatmaya çalıştığı yeni girişimler Rusya'nın askeri, ekonomik ve siyasal kontrol ve etki alanlarını aşındırıcı somut gelişmelerdir.

Rus yönetimi, ABD'yi frenlemek amacıyla, öncelikle Rus enerji sektörünün devlet politikalarına uyumlu bir şekilde yeniden yapılandırılması yönünde çaba harcamıştır. Batılı şirketlerle yakın ilişkilere sahip ve iç politikada güçlü bir baskı unsuruna dönüşmüş Rus enerji sektörünün önde gelen isimlerinin ekonomik ve potansiyel siyasal güçlerinin kırılması bu açıdan önemlidir. Boris Berezovski, Viladimir Gusinski ve en son Yukos Başkanı Mihail Hodorkovski, ekonomi ve siyaset sahnesinden tasfiye edilmiştir. Tasfiye hareketi Rus enerji sektörünün % 30'undan fazlasını kapsamaktadır. Bu kişilerin kontrolündeki şirketler daha sonra, devlet güdümlü şirketlere devredilerek ekonomide otoriter bir hiyerarşinin oluşturulması sağlanmıştır.²⁰ Rus enerji sektörünün izlenecek politikalarda siyasal otoritenin bir aracı olarak kullanılabilmesi bu şekilde mümkün olmuştur.

Rusya, bu sayede Orta Asya'da petrol ve doğal gaz üretim alanlarında Rus şirketlerini bir politika aracı olarak kullanabilecek düzeye kavuşmuştur. Üretim alanlarındaki her imtiyaz ve üretim sözleşmesi Rusya'nın artan etkinliği ile daha bağlantılı hale gelmektedir. Rusya mevcut rotalardaki hakimiyetini korumakla birlikte, aynı zamanda, transfer güzergahlarında bağımlılığı azaltıcı yeni rotalar oluşturmanın çabası içindedir. Baltık Denizi üzerinden doğrudan Avrupa'ya gaz vererek Doğu Avrupa ülkelerini devre dışı bırakmaya dönük girişimler, Mavi Akım'ın, yine Avrupa'ya transfer rotası olarak yapılandırılmasının gündeme getirilmesi, Putin'in Mart 2006 tarihli Çin gezisinde, Sibiry'a'dan doğrudan Çin'e petrol ve doğal gaz sevkinin sağlayacak boru hattı inşası konusunda ilgili projeye yeşil ışık yakılması, bu çabanın örnekleri olarak değerlendirilebilir. Rusya üçüncü olarak, Kuzeydeki monopolünü sürdürmek yerine, alternatif güzergahlar üzerinde etkinliğini artırarak, petrol ve doğal gaz rotalarını stratejik bir araç olarak kullanmaya çaba harcamaktadır. Orta Asya-Basra hattının oluşturulmasında, Türkmen gazının Hint Okyanusu'na ulaştırılmasında ve yine Kazakistan petrol ve doğal gazının doğuya transferinde Rusya doğrudan sözleşmelere katılarak etkinliğini arttırmak için çaba harcamaktadır.²¹ Bu politikanın Orta Asya ve Hazar Bölgesi enerji alanlarına güçlü bir biçimde yerleşmeyi zorunlu kıldığı ortadadır ve bunun yalnızca Rus enerji şirketleri aracılığı ile yapılabilmesi mümkün değildir. Bu strateji, askeri ve siyasal etkinlik ile desteklenmediği sürece konjonktürel değişimlere son derece duyarlı kalacaktır.

²⁰ Stephen Sestanovich (Director), *Russia's Wrong Direction: What the United States Can and Should Do*,

(New York: Council on Foreign Relations, 2006), s. 57-59.

²¹ Sergei Blagov, "The Geopolitical Balance in Central Asia Tilts Toward Russia", *Eurasia Insight*, 6 Temmuz 2005.

Dolayısıyla Rusya, askeri ve siyasal açıdan da yerleşmenin çabası içerisindedir. Bölgede mevcut askeri üslerinin kapasitesini artırma, Türkmenistan, Fergana Vadisi ve Özbekistan'da askeri üsler açma, Hazar'da ortak filo oluşturulması gibi çabalara hız vermiş bulunmaktadır.²² ABD'nin kapitalist ekonomik ve siyasal reformları önceleyen politikası karşısında, Rusya bölgedeki otoriter rejimler çevresinde bir koruma alanı oluşturmaya çaba harcamaktadır. Bu sayede, bölge rejimlerinin değişim korkusunu kullanmakta, öte yandan bu ülkelerin iç politikalarında potansiyel değişim kanallarının kontrolünü eline almayı hedeflemektedir.

Bölge üzerinde etkili diğer bir aktör ise Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Çin ortalama yıllık % 10 büyüme hızıyla dünyanın en hızlı kalkınan ekonomilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Çin ekonomisinin yüksek büyüme hızı ve ekonomik büyüklüğü bu ülkeyi dünyanın ikinci en büyük petrol ithalatçısı konumuna getirmektedir. Gelecek çeyrek yüzyılda Çin ekonomisinin dünya enerji kaynaklarının beşte birine ihtiyaç duyacağı öngörülmektedir. Bu nedenle Çin coğrafya olarak da yakın çevresinde bulunan zengin enerji kaynaklarına sahip Orta Asya Devletleri ile ilişkilerine oldukça önem vermektedir. Çin'in bölge politikasının birinci yönü, bölgesel güvenlik sorunları ile ilgilidir. Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan gibi ülkeler Uygur nüfusunun yoğun yaşadığı Sincan Özerk Bölgesi ile ortak sınıra sahiptirler. Kırgızistan ve Özbekistan'da etkili olan radikal İslamcı akımların Uygur bölgesinde etkinliğini artırmaları ve Uygur ayrılıkçı örgütleriyle işbirliği oluşturma olasılığı Çin'i oldukça endişelendirmektedir. Bu nedenle bölge ülkeleriyle istihbarat bilgilerinin paylaşılmasını da içeren işbirliği olanaklarının artırılması gibi konular Çin iç güvenliği açısından oldukça önem arz etmektedir.²³ İkinci yön ise, Çin ekonomisinin ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının Çin'e ulaştırılması bağlamında bu bölgelerin güvenliğinin sağlanması, Çin dış politikası açısından kritik bir öneme sahiptir. Terörle mücadele bağlamında Amerika Birleşik Devletleri'nin bölge ülkelerinde askeri etkinliğini artırması Çin'i kaygılandıran bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş sonrası Çin Halk Cumhuriyeti'nin 'Yeni Güvenlik Konsepti', daha çok bölge ülkeleriyle oluşturulacak çok taraflı diyalog ve işbirliğine dayalı bir strateji planlaması yapılarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölge üzerinde etkinliğini sınırlandırmayı amaçlamamaktadır.²⁴ Bu bağlamda Çin'in Türkmenistan ve İran'a yönelik yoğun bir enerji diplomasisi izlediği göze çarpmaktadır. Çin, Kazakistan, Türkmenistan ve İran'ın dahil olduğu bir enerji ağı oluşturarak,

---

²² Erich Marquardt & Yevgeny Bendersky, "Uzbekistan's New Foreign Policy Strategy", *PJNR*, 6 Aralık 2005.

²³ Subodh Atal, "The New Great Game", *The National Interests*, Güz 2005, s. 101.

²⁴ A.g.e., s. 102.

hem enerji gereksinimini karşılamak, hem de jeopolitik bir güç olarak konumunu sağlamlaştırmak amacıyla enerji merkezli bir politikayı gündem de tutmaktadır.

Türkmenistan dış politikasının iki önemli politikası, aşağıda daha ayrıntılı olarak değineceğimiz, Abadancılık Programı ve Daimi Tarafsızlık Statüsüdür. Türkmenistan, bu iki politika aracılığı ile, rakip güçler arasında, özerk ve dengeleyici bir politika izleyerek, yukarıda altını çizmeye çalıştığımız sorunlarını çözmeyi hedeflemiştir. Bu dış politika kişisel otoritenin öne çıktığı, dışarıdaki gelişmelerden izole edilmiş kendine özgü bir siyasal yapılanma ile tamamlanmak istenmiştir. Ancak, küresel güçler arasındaki bu rekabet, özerklikçi ve korumacı bir iç ve dış politikanın izlenmesini güçleştirecek ve hedeflenenin aksine, ülkeyi çok yönlü baskılarla karşı karşıya bırakacaktır.

Türkmenbaşı'nın Rejimi

Anayasal Çerçeve: Türkmenistan'da siyasal rejim, Türkmen geleneklerinin otoriter bir biçimde yorumlanmasıyla oluşturulan ve siyasal kurumları Niyazov'un kişiliği etrafında yapılandırılan bir çerçeveye sahiptir. Ülkedeki siyasal rejim üç dönemde ele alınabilir. Bunlardan ilki 1992 Anayasası'nda, 2003 yılında yapılan değişikliklere kadar geçen dönemdir. İkinci dönem 2003 değişikliklerinden Niyazov'un ölümüne kadar geçen evrede uygulanan siyasal rejim; üçüncüsü ise 2006 yılında Halk Maslahatı'nca gidilen anayasa değişiklikleri ile ortaya çıkan siyasal yapıdır. Bu başlık, altında rejimin 2003 değişikliklerine kadar olan temel şekli verilmeye çalışılacak, değişikliklerle ortaya çıkan diğer görünüm ise ilgili bölümde siyasal gelişmelerle birlikte ele alınacaktır.

Ülkedeki siyasal kurumların en üstünde Türkmenistan Halk Maslahatı yer almaktadır. Bu kurum, anayasanın 4. maddesinde belirtilen 'kuvvetler ayrılığına bağlılık' ilkesini anlamsız kılmaktadır. Maslahat, ülkedeki tüm siyasal kurumların bir arada bulunduğu merkezi bir üst örgüt olarak yapılandırılmıştır. Bu kurum, Cumhurbaşkanı, Milletvekilleri, Bakanlar Kurulu, Yüksek Mahkeme, Yüksek Hocalık Mahkemesi Başkanları, İl, İlçe İdare Başkanları ve her ilçeden seçilen bir Halk Temsilcisi'nden oluşmaktadır. 50 kişilik küçük parlamentonun dışındaki üyelerin büyük çoğunluğu yürütme ve yargı organlarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Maslahat anayasal düzenlemeler yapabilir, referanduma gidilmesine karar verir, kalkınma planlarını belirler, sınırları ve yönetsel birimleri oluşturur. Bütün kararları, Cumhurbaşkanı, Meclis ve diğer devlet organlarıncaya yerine getirilir. Pratikte Halk Maslahatı, kişiye bağlı bir rejimde, total birlikteliği simgeleyen, lidere itaati somutlaştıran ve liderin düşüncelerine meşruiyet kazandırma işlevini yerine getiren bir siyasal kurum olarak ortaya çıkmaktadır.

Anayasa'nın 57. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkileri 12 alt maddede düzenlenmiştir. Bu yetkiler, genel olarak Cumhurbaşkanı'nın kendi politikalarına, Maslahat aracılığı ile meşruiyet kazandırarak uygulamaya geçirmesine imkan tanıyacak şekilde düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı, ülkedeki genel durum ve yapılması gerekenler konusunda Halk Maslahatına rapor sunar. Maslahatın referandum kararları bizzat Cumhurbaşkanı'nca yerine getirilir. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın meclis kararları karşısında güçleştirici veto yetkisi bulunmaktadır. Ülkede başbakanlık kurumu bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulu'nun başkanıdır. Ülkedeki tüm yerel yöneticiler Cumhurbaşkanı'nca atanır ve görevlerinden alınırlar.

Türkmenistan Meclisi belirtildiği gibi, 50 kişiden oluşan küçük bir meclistir. Meclis ayrı ayrı konularda Cumhurbaşkanı'na yasa çıkarma yetkisi verebilir. Cumhurbaşkanı meclisten Kanun Hükmünde Kararname çıkartma yetkisi de alabilir. Meclise anayasayı yorumlama yetkisi verilmiştir. Ancak, meclis yorumlarının geçerlilik kazanabilmesi için Halk Maslahatı tarafından onaylanması zorunludur. Meclisin tüm üyelerinin, her konuda yasamaya ait yetkilerin kullanılabilirdiği Maslahat içinde yer alması, Maslahat kararlarının Meclisi bağlaması, Meclisi hiyerarşik olarak yürütme organlarının ağırlıkta olduğu Maslahata bağlı bir alt organa dönüştürmektedir.

Türkmenistan'da savcılara Cumhurbaşkanı adına geniş bir denetleme yetkisi tanınmıştır. Savcılar yasaların, Cumhurbaşkanı kararnamelerinin, ülke genelinde idari, askeri, yerel yönetim organları, zirai ve ticari kurumlar, toplumsal örgütler ve vatandaşlar tarafından yerine getirilmesini denetlemekle görevlidirler. Başsavcı dışındaki savcılar doğrudan Cumhurbaşkanı'nca, Başsavcı ise Meclisin onayı alınarak yine Cumhurbaşkanı'nca atanır. Başsavcı Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludur. Bu işleyiş biçimi Cumhurbaşkanı'nın bir yargı birimi olan savcılık kurumunu ülkede genel bir denetleme organı olarak kullanabilmesine imkan tanımaktadır. Cumhurbaşkanı'nın yargı birimleri üzerindeki geniş atama yetkileri düşünüldüğünde Türkmenistan Cumhurbaşkanı'nın istemediği muhalif bir oluşumu bu mekanizma ile tasfiye edebilmesi oldukça kolaylaşmaktadır.

Türkmenistan anayasasında yer alan birçok düzenleme ise pratikte uygulanmamaktadır. Anayasa'da partilere milletvekili adayı gösterme yetkisinden söz edilmekte, ama ülkede tek bir siyasal parti bulunmaktadır. İki defadan fazla bir kişinin Cumhurbaşkanlığına seçilemediği ülkede düne kadar Maslahat kararı ile ömür boyu bu makama seçilen bir kişi görevdeydi.

Rejimin işleyişi de sistemin kişiye bağlılığını pekiştirmiştir. 1994 yılında yapılan ilk meclis seçimlerinde 50 sandalye için 50 aday başvuru yaptı. Bu kişilerin hepsi

iktidardaki UDP üyesiydiler ve hepsi Niyazov tarafından belirlenmişlerdi.²⁵ 1999 meclis seçimlerinde ise Niyazov, çok adaylı seçimlere imkan tanıdı. Yine hepsi UDP üyesi ve Cumhurbaşkanı'nca onaylanan 104 aday seçimlere girdi. 2004 yılındaki seçimler ise siyasal niteliğinden çok, ulusal bir festival havası içinde geçti. Uygulama, anayasada meclise tanınan yetkileri büsbütün göstermelik kılmaktadır.

1992 yılında anayasanın kabulünden hemen sonra, 21 Temmuz 1992'de ülkenin ilk cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve % 99,9'luk bir oranla Niyazov Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İki yıl sonra Ocak 1994'de, 1997'de dolacak olan Cumhurbaşkanı'nın görev süresi, bu sefer % 99,8'lik bir oranla 2000 yılına kadar uzatılmıştır. Ekim 1995'te Halk Maslahatı kendisini ömür boyu devlet başkanı olarak atamak istemiş, ancak Niyazov bu isteğe anayasa değişikliği gerektirdiği gerekçesiyle karşı çıkmıştır. 28 Aralık 1999 tarihinde Halk Maslahatı, yine Niyazov'a ömür boyu devlet başkanlığı sıfatı veren diğer bir öneriyi oylayarak kabul etmiştir. Niyazov bu ikinci girişime de karşı çıkarak, kendisinin 2010 yılına kadar bu görevden ayrılmayı düşündüğünü ifade etmiştir.²⁶ Niyazov, daha sonra 8 Nisan 2005 tarihinde bir açıklama yaparak 2009 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağını ve çok adaylı bir seçim yapılmasını istediğini ilan etmiştir.²⁷ Aralık 1994'te Halk Maslahatı tarafından ülkenin ulusal çıkarlarına, iç ve dış politikalarına bilinçli şekilde zarar verenlerle, Cumhurbaşkanı'nın kişiliğine leke düşürenler hakkında Türkmenistan güvenlik birimlerinin sert tedbirler alabilmelerine olanak sağlayan bir yetki yasası çıkartılmıştır.²⁸ Niyazov'un, Türkmen halkının ruhsal kalkınması amacıyla kaleme aldığı 'Ruhname' adlı çalışması temel manevi kaynak eser olarak ülkede yaygınlaştırılmaktadır. 2001 yılında Halk Maslahatı bu eseri, Türkmen halkının manevi yapılanma programı olarak kabul etmiştir. Yine Halk Maslahatı Niyazov'a 'peygamber' sıfatı verme kararı almış, ancak Niyazov kendisine bu sıfatın verilmesine karşı çıkarak, yalnızca Türkmenbaşı denmesini istemiştir.²⁹ Ülkede ayların isimleri bile Niyazov'un istekleri doğrultusunda değiştirilmiştir. Ocak ayı 'Türkmenbaşı', Nisan ayı 'Gurban Sultan' (Niyazov'un annesinin adı), Eylül ayı ise 'Ruhname' olarak değiştirilmiştir. Diğer aylar da Selçuklu Sultanları ve eski Türk büyüklerinin adları ile değiştirilmiştir. Günlerin isimleri de benzer şekilde değiştirilmiştir. Örneğin, Perşembe gününün yeni adı 'Dua Günü', Cumartesi

²⁵ Sabirzyan Bedertinov, "Turkmenistan", *Transition 2001*, Freedom House, s. 380.

²⁶ *Polity IV Country Report: Turkmenistan*, (INSCR Country Reports, 2003); (<http://www.cidcm.umd.edu/inscr/polity/Tkm1.htm>).

²⁷ Annette Bohr, "Turkmenistan", *Nations in Transit 2006*, Freedom House, s. 6.

²⁸ Nermin Güler, "Geçiş Sürecinde Türkmenistan'ın Siyasi Yapısı", *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2001, s. 102-103.

²⁹ Martha B.Olcott, *Revisiting the Twelve Myths of Central Asia*, (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2001).

gününün yeni adı 'Ruh'tur.³⁰ Niyazov'un doğum günü ise ulusal bayrak günü olarak kutlanmaktadır.

Niyazov'un kişisel otoritesinin rejime verdiği renk, kamu kurumlarının çalışmasında da kendini göstermektedir. Bağımsızlıktan sonra eski Cumhuriyet KGB'si, Ulusal Güvenlik Komitesi (UGK) olarak isim değişikliğine uğramış, diğer kurumlarda olduğu gibi mevcut yapısı aynen korunmuştur. UGK, önce İçişleri Bakanlığı'na bağlanmış, daha sonra Bakanlık düzeyinde örgütlenmiştir. UGK, ülkedeki polis teşkilatını da kontrol etmekte, Cumhurbaşkanı'nın muhaliflerini bastırmakta oldukça özerk ve sınırlama olmaksızın hareket edebilmektedir.³¹ Yine, Türkmenistan'da genel bir bütçeleme sistemi bulunmamaktadır. Ülkede bakanlıklar ve diğer kurumların her birinin kendi yıllık bütçeleri vardır. Birçok kurum Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile oluşturulan kendilerine ayrılmış fonlar aracılığıyla finansman gereksinimlerini karşılamaktadır.³² Bu bir yönüyle kamu kurumları finansmanını doğrudan Cumhurbaşkanı'nın kişisel kararlarına bağlı bir konumda bırakmaktadır.

Abadancılık Programı ve Daimi Tarafsızlık Statüsü: Türkmenistan'da siyasal rejimin işleyişi açısından açıklayıcı iki temel devlet politikasının üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlar, Abadancılık Programı ve Daimi Tarafsızlık Statüsü'dür. 17 Ocak 1994 tarihinde Halk Maslahatı tarafından onaylanarak yürürlüğe giren on yıllık Abadancılık (Refah) Programının girişinde, bir ulusal politikanın temelinde o ülkenin ekonomik konumuna bağlı olduğu vurgulanarak, programın amacının ülkenin bağımsızlığının sağlanması olduğu belirtilmektedir. Ülkenin bağımsızlığı bu şekilde ekonomik bağımsızlıkla ilişkilendirildikten sonra, ekonomik bağımsızlığın sağlanmasında öncelikler, besin maddelerinin üretiminde kendine yeterlilik, ekonomik yapısal dönüşümünü gerçekleştirmek, halkın gereksinimi olan mal ve hizmetler ile ilgili üretim sektörlerine öncelik verilmesi, bütün bunların Manat'ın stabilizasyonu temelinde gerçekleştirilmesi ve serbest girişimin ve piyasa ekonomisi ilişkilerinin yabancı yatırımlarla desteklenerek yerleştirilmesi olarak belirtilmektedir. Bu amaçların gerçekleştirilmesinde gaz ve petrol üretimi anahtar sektör olacaktır. Anahtar sektörlerden elde edilen gelirler yukarıdaki amaçların gerçekleştirilmesinde, köy, tarım, eğitim alanlarındaki reformların finansmanında kullanılacaktır.³³ Programda ülkenin enerji kaynaklarının, 1998 yılına kadar İran-

³⁰ Nazik Ataeva, "Turkmenbashi Made President for Life", *Erkin Turkmenistan*, 13 Ağustos 2002.

³¹ *Turkmenistan Country Report on Human Rights Practices for 1997*, (Washington: Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, U.S. Department of State, 30 Ocak 1998).

³² Sabirzyan Bedertinov, "Turkmenistan", *Transition 2001*, s. 384.

³³ Saparmurat Turkmenbashi, *Ten Years of Prosperity: An Economic Program*, (Ashgabat: Sevinç Matbaası, 1994), s. 2-5.

Türkiye güzergahından batıya, 1999 yılına kadar Afganistan ve Pakistan üzerinden Hint Okyanusu'na ve 2002 yılına kadar Çin üzerinden Japonya'ya ulaştırılacağı vurgulanmıştır.³⁴ Yine 2002 yılına kadar tarımda monokültür üretim yapısının tamamen değiştirilerek gıda üretiminde ülkenin kendine yeter bir konuma getirilmesi hedeflenmiştir. Bu oldukça iddialı bir programdı ve güncel olarak uluslararası dengeler açısından tutarsızlıklar taşımaktaydı. Uluslararası alanda birbirine rakip, aralarında sorunlar bulunan birçok ülkenin ve yine birbirlerine rakip olabilecek birçok projenin aynı program içinde çok kısa sürede gerçekleştirilebileceği inancı programın temel tutarsızlığıdır. Pamuk üretiminden taviz vermeden gıda bağımlılığının sona erdirilmesi ve bu temelde bir sanayinin kurulması da mevcut alt yapı açısından pek mümkün görülüyordu. Bütün bunlara karşılık Niyazov'un, içinde bulunulan sorunlardan çıkış yolunu, Rusya ve diğer Orta Asya Cumhuriyetleri dışında komşu ve yakın ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi ve elde edilecek girdinin yeniden yapılanmaya aktarılması olarak formüle ettiği ekonomik programdan anlaşılmaktadır.

Türkmen otoriteler, program doğrultusunda bir dizi uluslararası girişim başlatmışlardır. Öncelikle 1993 yılında Pakistan ile bir mutabakat imzalanarak Türkmen gazının Afganistan üzerinden Pakistan'a nakli konusunda anlaşmaya varılmıştır. 1.464 km'yi bulan bu hatla orta vadede yılda 40 milyar metreküp gazın Hint Okyanusu'na transferi düşünülmekteydi. Nisan 1994'de Çin ile imzalanan bir niyet protokolü ile Türkmen gazını Özbekistan ve Kazakistan üzerinden Çin'e, oradan da deniz altından Japonya'ya ulaştıracak bir doğalgaz boru hattı konusunda anlaşmaya varılmıştır. 1996'da ise, yılda 88 milyar metreküp gazın İran üzerinden Türkiye'ye ulaştırılmasını öngören bir diğer anlaşma imzalanmıştır.³⁵ Ancak bu girişimlerin neredeyse tamamı sonuçsuz kalmıştır. Özellikle Türkmenistan için en önemli proje olan İran-Türkiye-Avrupa rotası, ABD'nin takındığı olumsuz tutum nedeniyle hayata geçirilememiştir. Proje için gerekli olan 7 milyar doların sağlanmasında ABD baskısı nedeniyle uluslararası finans kuruluşlarından yeterli yardım alınamamıştır.³⁶ ABD, Türkmenistan'ın İran ile ilişkilerini geliştirmesine başlangıcından beri soğuk bir tavır sergilemiştir. Böyle bir yakınlaşmanın İran'ı Avrupa'ya enerji transferinde kilit bir ülke konumuna sokması, yine iki ülke arasında

³⁴ A.g.e., s. 6-7.

³⁵ Dilip Hiro, "Turkmenistan Pipeline Plugs U.S. Bid to Isolate Iran", *Inter Pres Service*, 30 Aralık 1997; Türkmenistan-İran ilişkilerindeki gelişme süreci için ayrıca Bkz. Mehmet S. Erol & Latif N. Çakıroğlu, "Köpetağı'nın İki Tarafındaki Komşular: Türkmenistan-İran İlişkilerinin Son On Yılı", *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2001, s. 206-234.

³⁶ Michael Ochs, "Turkmenistan: Pipeline Dream II", *Caspian Crossroads Magazine*, Cilt: 1, Sayı: 1, Kış 1995, (<http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/9htm>).

imzalanan taşımacılık anlaşmalarının, Orta Asya'da üretilen pamuk gibi ürünlerin dağıtımında, İran'ın konumunu güçlendirmesi söz konusudur. Yine bir petrol boru hattı ile Türkmen petrolünün İran Körfezine indirilmesi, ABD'nin İran'ı siyasi olarak izole etme ve ekonomik açıdan baskı altına alma stratejisine uygun düşmemektedir. Abadancılık programı doğrultusunda çevre ülkeler ile ilişkiler geliştirildikçe, ABD ve Rusya ülke yönetimine karşı katı bir tutma yöneldiler. ABD'nin karşı çıkışına rağmen İran ile ulaşım ve enerji alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi, Taliban yönetimi ile geliştirilen ilişkiler³⁷, ABD'nin Afganistan'a yönelik operasyonuna karşı soğuk tutum iki ülke arasındaki ilişkilerin sorunlu olmasına kaynaklık etmiştir. ABD'nin İran-Türkiye güzergahına alternatif olarak önerdiği Trans-Hazar Projesi ise, Rusya'nın Hazar Denizi'ndeki baskın konumu, Türkiye'nin Rusya ile Mavi Akım Projesi'ni hayata geçirmesi, Azerbaycan'ın öncelikle Şahdeniz sahasında bulunan doğal gazı Türkiye'ye pazarlamak istemesi gibi, bir dizi nedene bağlı olarak sonuçsuz kalmış ve Türkmenbaşı'nın tepkisini çekmiştir.³⁸ Türkmenistan, kuzey dışında yeni bir rota oluşturma arayışına ağırlık verdikçe, Moskova ile de arası açılmıştır. 2003 yılına gelindiğinde ülkenin Abadancılık programında belirtilen ve programın bel kemiğini oluşturan, dünya pazarına farklı güzergahlar üzerinden doğal gazın pazarlanmasına yönelik hiçbir somut adım atılmadığı gibi, bölgesel ve bölge dışı aktörlerle ilişkilerde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır.

Ülkedeki siyasal rejimin işleyişi ile yakından ilgili bulunan ikinci politika, Daimi Tarafsızlık Statüsü'dür. Ülkenin bu tip bir statü edinme çabasının temelinde yukarıda değindiğimiz bağımsızlık sonrası koşullar yatmaktadır. Öncelikle küçük nüfusu, zayıf askeri yapısı, ekonomik açıdan bağımlılığın doğurduğu olumsuz sonuçlara karşı alternatiflerin üretilmesi zorunluluğu ve sahip olunan doğal kaynaklar nedeniyle Türkmenistan, güçlü bölgesel aktörlerin egemenliğine girme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu koşullar, Türkmen yetkililerin kendilerini etki alanına alacak ve hareket serbestiyetlerini kısıtlayacak bölgesel entegrasyon girişimlerine karşı soğuk bir tutum takınmalarına neden olacaktır.³⁹ Türkmenistan, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) daha sıkı bir entegrasyona dönüştürülmesine yönelik girişimlere karşı çıkmıştır. 1993'te BDT'nin ortak politika oluşturmasını ön gören anlaşmayı imzalamayan tek bölge ülkesi olmuş, bazı BDT

³⁷ Türkmenistan, Taliban yönetimini tanımış ve bu ülke ile ilk diplomatik anlaşmayı imzalayan ülke olmuştur. İç savaş süresince, Afganistan'a düzenli olarak ulaşım bağlantısı sağlamış, buna karşılık, ABD'nin Afganistan operasyonuna soğuk bir tutum takınmış, askeri üs taleplerini geri çevirmiş ve ambargo uygulamasına katılmamıştır.

³⁸ Naz Nazar, "US Official Discusses Trans-Caspian Pipeline", *RFE/RL*, 14 Ağustos 2000.

³⁹ Mehmet S. Erol, "Türkmenistan Devleti'nin Dış Politikasının Temel Sacayağı: Daimi Tarafsızlık Statüsü", *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2001, s. 127-128.

toplantılarına Cumhurbaşkanı düzeyinde katılmayarak soğuk tutumunu sürdürmüştür. 1-3 Ağustos 2001 tarihli Serbest Ticaret Bölgesi ve anti-terör merkezi oluşturma konularının görüşüleceği BDT zirvesine de Türkmenistan katılmamıştır. Benzer şekilde, Rusya, Özbekistan, Kırgızistan ve Çin'in, Afganistan'da Taliban Hareketinin güçlenmesi karşısındaki endişelerinin aksine, Türkmen yönetimi bu gelişmeyi Afganistan'da siyasal istikrarın sağlanması, dolayısıyla doğal gazın Hint Okyanusu'na taşınması önündeki engellerin kalkacağı beklentisiyle olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiş ve Tacikistan ve Afganistan'daki İslamcı oluşumlara karşı geliştirilmeye çalışılan bölgesel girişimlerin dışında kalmayı yeğlemiştir.⁴⁰ Ülke otoriteleri uluslararası ilişkilerde daimi tarafsızlık statüsünü, Refah Programının gerçekleştirilmesinde gerekli görmüşlerdir. Dönemin Dışişleri Bakanı Boris Şihmuradov, daimi tarafsızlık statüsünün 10 yıllık Refah Programını tamamlayan bir unsur olduğunu belirttikten sonra, bu statünün Türkmen toplumunun geleneksel değerlerine ve farklı özelliklerine de uygun düştüğünü ve toplumun ulusal geleneklere uygun olarak yeniden yapılanması için gerekli olduğunu vurgulamaktaydı.⁴¹ Görüldüğü gibi siyasal rejimin ve dış politikanın bir unsuru olarak daimi tarafsızlık statüsü, ülkenin bağımsızlık sonrası gereksinimlerinden kaynaklanan bir olgudur. Türkmenistan, bu yolla ekonomik sorunlar yaşadığı Rusya ve Ukrayna karşısında özerklik kazanmakta, yine Özbekistan'ın başını çektiği bölgesel girişimlerin ve ekonomik açıdan çıkarlarına uygun görmediği güvenlik ve anti-terör işbirliği oluşumlarının dışında kalmakta, önemli bir gerekçe oluşturmuş bulunmaktadır. Bu statü sayesinde ikili ilişkileri kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda ve daha özerk yönlendirebilme olanağına kavuşmak istemiştir. Aynı zamanda, çevre ülkelerdeki etnik, siyasal ve ekonomik sorunlardan Türkmen halkını izole ederek, ulus-devletleşme sürecini şekillendirmekte bu statünün işlevsel olabileceği beklentisi, Türkmen yöneticiler arasında güçlü bir eğilimdir. Pratikte ise bu statü ülkenin iç siyasal yapılanmasında kişiye bağlı bir rejimin kurumsallaşmasını kolaylaştıracaktır.

Elitlerarası Siyasal Mücadele

Bu koşullarda, Türkmenistan'da siyasal hayat fazlasıyla elitlerarası ilişkilere ve kişisel mücadeleye indirgenmektedir. Ülkede kurumları okuyarak siyasal hayattaki gelişmeleri yorumlamak neredeyse imkansızdır. Siyasal hayatı anlamak, bir yerde

⁴⁰ Elnur Soltan, "Türkmenistan ve Rusya: Gaz Üzerine Kurulan İlişkiler", *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı*, Cilt. 7, No. 2, 2001, s. 187-188.

⁴¹ Boris O. Shikhmuradov, "Positive Neutrality As The Basis of The Foreign Policy of Turkmenistan", *Perceptions, Journal of International Affairs*, Cilt: 2, Sayı: 2, 1997; (<http://www.mfa.gov.tr/grupa/percept/ll2/ll2-2.html>).

Türkmen nomenklatürası içindeki kişisel ilişkileri analiz etmekten geçmektedir. Siyasal rejim, siyasal hayata herhangi bir hükümet dışı özerk siyasal ve sosyal oluşumun katılımına fırsat tanımamakta, muhalefetin toplumsal taban bulmasını frenlemekte, toplumu liderin politikalarına bağımlı kılmakta ve dış dünyadan izole edilmiş bir durağanlık içine hapsedmektedir. Bu ortamda muhalefet 'dışarıda', kişiye muhalefet eden, siyasal eğilim olarak, liderin kadrosunda yetiştiği için, gerçekte ona benzeyen kişiler tarafından şekillendirilmektedir.

Ülkede, iki önemli muhalif isimden bahsedilebilir. Bunlardan ilki 1994 tasfiyesinde ülke dışına çıkan ve burada Türkmenistan Kurumu'nu oluşturan, daha sonra da bünyesinde Sosyal Demokratlar, Komünist Parti ve diğer küçük grupları toplayan bir şemsiye örgüt olarak Birleşik Türkmenistan Muhalefet Hareketi'ni (BTMH) kuran Abdi Kuliyeve; diğeri de 1999'dan sonra Niyazov ile yollarını ayıran ve Türkmenistan Toplumcu Demokratik Hareketi (TTDH) çevresinde 2001-2002 döneminde öne çıkan Boris Şıhmuradov'dur. Her iki isim de birbirlerine çok benzemektedirler. Öncelikle bu iki isim Niyazov'un en yakın çalışma arkadaşlarıydılar. Her ikisi de Baş(ba)kan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı gibi Cumhurbaşkanı'ndan sonraki en stratejik siyasal konumları işgal ettiler ve her ikisi de Niyazov'u devirmek amacıyla darbe hazırlığı içinde olmakla suçlanarak takibata uğradılar.⁴²

Benzerlik, bu kişilerin siyasal tutumlarındaki değişimde de görülmektedir. Kuliyeve, Dışişleri Bakanlığı görevindeyken, ülkenin demokratik reformlar konusundaki isteksizliğine yönelik eleştirilere karşı, "Bizim demokrasi oyunu oynamaya niyetimiz yok. Baltık ülkeleri, Moskova ve Leningrad'da olduğu gibi böyle bir oyun oynamaya kalkarsak, bu kaosa neden olur... Siyasal partilerin olması o kadar önemli değil. Bu doğal bir gelişmenin sonucudur." demektedir. Şıhmuradov da görevi döneminde otoriter yönetim eleştirilerine benzer bir tepki vermiştir; "Bizi gece yarısı karanlığında demokrasinin oluşturulabileceğine ikna edin. Kitleleri bir karıştırmaya başlarsanız, nereye gideceğimizi bilemeyiz. Siyasetçiler bürolarında otururken caddelerde halk kan akıtır... Bize demokrat denilecek diye çok partililiğe izin veremeyiz".⁴³ Bu kişilerin her ikisi de Niyazov ile yolları ayrıldıktan sonra demokratik değerlere sarılacaklardır.

---

⁴² Muhalefete yönelik izlenen politikalarla ilgili olarak Bkz. Rustem Safronov, "Opposition in Exile: Turkmenistan, Opposition Movements", *Eurasia Insight Special Report*, 9 Aralık 2002; "Turkmenistan", *Human Rights World Report 1995*, New York; Bruce Pannier, "Turkmenistan: No Job Security for Officials -- Even Old Presidential Friends", *RFE/RL*, 28 August 2005.

⁴³ Michael Ochs, "Turkmenistan: The Quest for Stability and Control", Karen Dawisha & Bruce Parrott (Der.), *Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and the Caucasus*, (Glasgow: Cambridge University Press, 1997), s. 323.

Siyasetin elitlerarası niteliğinin diğer bir görünümü, Türkmenbaşı'nın zaman zaman yakın kadrosu içinde gittiği değişikliklerle potansiyel rakiplerini tasfiye etmesidir. Bağımsızlığın hemen ardından yaşanan tasfiye dalgasından sonra, Mart 2004'te aralarında birçok üst düzey yöneticinin bulunduğu ve Niyazov'un en yakın adamlarından oluşan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin % 80'i tasfiye edildi.⁴⁴ Soruşturmalar sonucunda 60 üst düzey UGK çalışanı çalışma kamplarına gönderildiler.⁴⁵ 2005 yılı başlarında, Niyazov'un sağlık durumunun kötü olduğu yönündeki söylentilerin ardından Devlet Bakanı Veliyev, Türkmenbaşı'nın halefi olarak gösterilen Petrol Şirketi Başkanı Gurbanmuradov, İçişleri Bakanı Çariev, yine Niyazov sonrasında Gurbanmuradov'un rakibi olacağı ileri sürülen Recep Saparov görevlerinden alındılar. Tasfiye edilenler arasında Niyazov'a yakınlıkları ile tanınan Merkez Bankası Başkanı ve Demokrasi ve İnsan Hakları Enstitüsü Başkanı Annağül Recepova da bulunmaktaydı.⁴⁶ Bu tasfiyeyi, Niyazov'un kendisinden sonrası için gerekli hazırlıkları yapması olarak da okumak mümkündür.

Tasfiye hareketleri birbirine bağlı iki nedenle açıklanabilir. Belirtildiği gibi Türkmenistan'da siyasal rejim kişiye bağlı bir yönetim yapısına doğru evrim geçirmiştir. Böyle bir rejimde yönetici, yakın çevresinden kaynaklanan hizipleşme ve darbe girişimlerine karşı duyarlıdır. Bu endişe haklı gerekçelere dayanabileceği gibi liderin kişisel kurguları ve şüpheliğinden de kaynaklanabilir. Her ne şekilde olursa olsun kişiye bağlı rejimlerde liderlerin, belli aralıklarla yakın çevresinde tasfiyeler yaparak konumlarını güçlendirmeleri sıklıkla rastlanan bir olgudur. Bu dinamiğe bağlı olarak ülkede, uluslararası ilişkilerde yaşanan güncel bazı gelişmeler veya liderin sağlık sorunları gibi iktidardaki konumunu tehlikeye düşürecek diğer gelişmeler, Niyazov'un yakın mesai arkadaşlarından birinin yönetici unsurlar içindeki konumunu güçlendirerek, Niyazov'a rakip konuma gelmesi ve konjonktürel gelişmeleri kendi liderliği yönünde kullanma çabasına yönelmesini özendirilmektedir.

25 Kasım Suikast Girişimi ve Değişim

25 Kasım 2002 tarihinde Niyazov'a yönelik suikast girişimi, Türkmenistan'da son dönemdeki? siyasal hayat ve dış politika alanında değişikliklerin anlaşılmasında belirleyici bir olaydır. Bu suikast bağımsızlık sonrasında oluşturulmaya çalışılan iç ve

⁴⁴ Rustem Safranov, "Latest Round of Sacking Portends More Instability in Turkmenistan", *Eurasia Insight*, 15 Mart 2002.

⁴⁵ Rustem Safranov, "Niyazov's Latest Purge Reveals A Regime on the Brink", *Eurasia Insight*, 16 Nisan 2002.

⁴⁶ Bruce Pannier, "Turkmenistan: No Job Security for Officials -- Even Old Presidential Friends", RFE/RL, 28 Ağustos 2005.

dış siyasal yapının değişimi yönünde otoriteler üzerinde baskı oluşturmuştur. Suikastten hemen sonra ülke dışına kaçmış olduğu bilinen Şıhmuradov yakalanmış, çok sayıda üst yönetici ile birlikte yargılanarak hapis cezasına çarptırılmıştır. Türkmenistan resmi olarak, Azerbaycan ve Özbekistan'ı suikaste destek vermekle suçlamış, Türkmen yetkililer üçüncü bir ülkeden bahsetmişler, ancak isim vermemişlerdir.⁴⁷

2003 Anayasa Değişiklikleri: Suikast girişiminin önemli bir diğer sonucu, 2003 yılı sonunda Türkmenistan Anayasası'nda yapılan değişikliklerdir. Bu değişikliklerle devlet yönetiminde göstermelik ayrımlara son verilerek Halk Maslahatı'nın, yani Türkmenbaşı'nın, otoritesi pekiştirilmiştir. Eski anayasada devletin en üst temsilci organı olarak tanımlanan Maslahat, ülkedeki demokratik yönetimin en üst organı olarak yeniden tanımlandı ve tüm egemenlik erkleri ile yetkilendirildi. Halk Maslahatı'nın kararları ve düzenlemeleri ülkedeki diğer tüm devlet organları için emredici ve bağlayıcı nitelikte olacak ve diğer üst düzey devlet organları tarafından uygulanacaktı. Halk Maslahatı'nın bileşimi değiştirilerek 2507 üyeli, oldukça kalabalık bir üst organa dönüştürülmüştür. Ülkedeki siyasal partilerin liderleri, Gençlik Örgütü, Sendika, Kadınlar Birliği, Ulusal Kalkınış Hareketi başkanları, üst düzey kamu kurumlarının müdürleri, ihtiyarlar meclislerince seçilecek temsilciler, her düzeyde *akimler* ve valiler Halk Maslahatı'nın üye listesine alınmıştır. Bu şekilde Maslahat, ülkedeki tüm kamu örgütünün ve izin verilen her türlü toplumsal örgütün temsil edildiği korporatif bir niteliğe büründürülmüştür.

Değişikliklerle Halk Maslahatı'na, halk vekillerini (Maslahat'ın halk tarafından seçilen temsilci üyeleri), Meclisi ve yerel meclisleri feshedebilme, görevlerine son verebilme yetkisi tanınmıştır. Dolayısıyla, ülkedeki diğer temsilci organların yetkileri Maslahat karşısında sınırlandırılmış, Maslahat'ın görevlendirdiği işleri yapan ikincil örgütlere dönüştürülmüştür. Zaten zayıf olan yasama iktidarı büsbütün ortadan kaldırılmıştır.

Değişikliklerle, Halk Maslahatı'na tanınan düzenleme yetkisi de genişletilmiştir. Buna göre Maslahat, yeni oluşturulacak Merkezi Seçim ve Referandum Komisyonu'nu oluşturmak ve bileşimini belirlemek, Cumhurbaşkanlığı, Meclis, Halk Vekilleri ve yerel meclis seçimleri ile ilgili düzenlemeleri yapmak, önemli devlet sorunları konusunda, gerekli gördüğünde, cumhurbaşkanından, bakanlar kurulundan, meclisten, yüksek mahkeme ve başsavcılıktan bilgi istemek gibi yeni yetkilere kavuşmuştur. Maslahata tanınan önemli bir yetki de yasadışı aktivite ve vatana ihanet halinde bulunan kişileri ilan etmek, suçlamalarla ilgili devlet

---

⁴⁷ Antoine Blua, "Government Further Tightens Control over Travel, Opposition, Media", *RFE/RL*, 8 Şubat 2003.

organlarını göreve çağırmak, bu kişilere ek ceza verilmesi istemiyle başvuruda bulunmak ve yüksek mahkemenin bu kişiler hakkında verdiği kararları onaylamaktır. Halk Maslahatı bir yerde, hem Cumhurbaşkanı'nın rakiplerine karşı rahatlıkla kullanabileceği bir silaha, hem de rakiplere karşı verilen kararlara meşruiyet sağlama aracına dönüştürülmektedir.

Eskiden Maslahat Başkanı'nın nitelikleri konusunda, üyeler arasından seçilmesi dışında bir koşul aranmıyorken, yeni düzenleme ile Halk Maslahatı Başkanı'nın Türkmen vatandaşı, Türkmenistan doğumlu, 55 yaşını doldurmuş, Türkmen dilini konuşabilen, ülkede sürekli ikamet eden, on yıldan fazla süre kamu görevlerinde çalışmış, saygın Maslahat üyeleri arasından üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ve beş yıl süre ile seçilmesi koşulları getirilmiştir.

2003 yılındaki anayasa değişiklikleri Cumhurbaşkanı'nın statüsünde de bazı değişiklikler getirmiştir. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, Türkmenistan'da 'Türkmenler arasında' doğmuş olma, Türkmen dilini konuşma, on yıldan fazla süredir devlet görevinde çalışma ve Halk Maslahatı tarafından aday gösterilme gibi koşullar anayasaya eklenmiştir. Ayrıca anayasaya 70 yaş üst sınırı konulmuştur. Bu güne kadar hiç uygulanmamış olan iki defadan fazla seçilememe koşulu ise metinden çıkartılmıştır. Anayasada yapılan diğer bir değişiklikle de Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arasına acil durum ilanına karar vermek eklenmiştir.

Değişikliklerin genel olarak Niyazov'un otoritesini güçlendirmeye, rakiplerine karşı tüm devlet iktidarını kullanabilmesini kolaylaştırmaya dönük olduğunu belirtebiliriz. Niyazov, Halk Maslahatı aracılığı ile yönetici elitler arasından gelebilecek tehditlere karşı koymakta konumunu güçlendirmiş, kontrolünde tuttuğu tüm devlet organlarının yetkilerini Maslahatta toplayarak gerektiğinde müdahale, feshetme ve cezalandırma yolu ile rejimin kişiye dayalı otoriter niteliğini pekiştirmiştir.

Dış Politikada Revizyon: Dış politika alanında ise en önemli değişiklik, Niyazov'un hızla Rusya'ya yakınlaşarak, bu ülke aracılığı ile üzerindeki değişim baskısını frenlemeye yönelmesidir. Suikast girişiminin hemen ardından, Ocak 2003'te Rusya ile ikili güvenlik ve işbirliği antlaşması imzalanmış, özellikle karşılıklı istihbarat yardımı ve istihbarat örgütünün yapılanmasında Rusya'nın destek vermesi kararlaştırılmıştır.⁴⁸ Bu şekilde Niyazov, Rus istihbaratının koruma şemsiyesi altına girerken, aynı zamanda Moskova'da üstlenmiş muhalefetin kontrolü konusunda da güvence sağlamıştır. Bunu, Nisan 2003'te iki önemli antlaşma daha izlemiştir. Önce, Türkmenistan'da yaşayan etnik Ruslara çifte vatandaşlık hakkı veren 1993 tarihli antlaşma, karşılıklı olarak iptal edilmiştir. Bu iptal Niyazov'un elini güçlendiren diğer bir gelişmedir. Buna karşılık iki ülke

⁴⁸ "Turkmenistan's Niyazov Crushes Opposition Movement", *Eurasia Insight*, 7 Ocak 2003.

arasında 2028 yılına kadar geçerli olacak bir doğal gaz satış anlaşması imzalanarak Rusya'nın Türkmen doğal gazı üzerindeki kontrolü güçlendirilmiştir.⁴⁹ 2003 yılı sonunda, Hazar Denizi'nde İran sınırı yakınında bulunan yeni bir alan için Rus ZAOZarit Konsorsiyumu ile 25 yıllık bir doğal gaz anlaşmasının iki ülke arasında imza edilmesi yeni sürece eklenmesi gereken diğer bir gelişmedir.⁵⁰

Türkmenistan'ın suikast sonrasında izlediği politika, Rusya tarafından kullanılsa da, Türkmenbaşı'nın yakınlaşma politikasında gösterdiği gel gitler nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler yine de sorunlu olmuştur. Bu durum, ikili vatandaşlıkla ilgili 1993 antlaşmasının iptalinden sonra yaşananlarda kendini açık bir biçimde göstermektedir. 22 Nisan'da Moskova dönüşünün hemen ardından, Niyazov bir Karamame ile ikili vatandaşlığı yürürlükten kaldırmıştır. Bu karar ülkede yaşayan etnik Ruslar için tam bir şok etkisi yaratmıştır. Aslında Niyazov'un antlaşma iptalinin her iki ülke meclisince onaylamasını beklemesi gerekiyordu. Bu nedenle Ruslar hazırlıksız yakalandılar ve Rusya'nın benzer bir karar almasından önce evlerini satıp ülkeden ayrılmaya başladılar. Bu karardan yaklaşık yüzbin kişinin etkilendiği belirtilmektedir.⁵¹ Karar Putin ve çevresini iç politikada güç duruma düşürmüştür.

Rusya-Türkmenistan yakınlaşmasındaki zorluklara diğer bir örnek, Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan doğal gaz krizidir. Ocak 2005'te Türkmenistan yönetimi ani bir kararla Rusya'ya sattığı doğal gaz fiyatını 44 dolardan, 58 dolara yükselttiğini açıkladı. Bu Rusya'nın beklemediği bir gelişmeydi. Ukrayna yönetimi bu teklifi kabul ettiğini açıkladı. Rus Gazprom Başkanı Alexi Miller karardan dolayı, Ukrayna ve Türkmenistan yönetimini uyaran sert açıklamalarda bulundu. Yuşçenko'nun Mart 2005'te gerçekleştirilen Türkmenistan gezisi sırasında, Rusya ile 2003 yılında imzalanan 25 yıllık doğal gaz anlaşması nedeniyle Rusya'ya yapılan fazla ödeme yerine, Rusya'nın Türkmenistan'a ödediği miktardan daha fazla para ödeyerek doğal gazı doğrudan Türkmenistan'dan alma teklifi Türkmen yetkililere iletildi. Bu girişim başarıya ulaşırsa, Ukrayna daha ucuz bir fiyatla gaz alacak⁵², buna karşılık Türkmenistan daha fazla kar edecekti. Üstelik Rusya'nın fiyat tekeli de kırılmış olacaktı. Gezi somut bir anlaşma ile sonuçlanmadıysa da Rus yönetimini ve enerji sektörünün temsilcilerini rahatsız etmiştir.⁵³ Miller, Yuşçenko'nun Türkmenistan ziyaretinden hemen sonra da Nisan başında Türkmenistan'a ani bir gezi yaparak

⁴⁹ Igor Torbakov, "Russian-Turkmen Pacts Mark Strategic Shift for Moscow in Central Asia", *Eurasia Insight*, 15 Nisan 2003.

⁵⁰ Sergei Blagov, "Economic Union Slips from View at Russia-Kazakhstan Summit", *Eurasia Insight*, 15 Ocak 2004.

⁵¹ Nazik Ataeva, "Russians in Turkmenistans: Sold Out?", *Eurasia Insight*, 19 Mayıs 2003.

⁵² 2006 Nisanında, Ukrayna-Rusya doğal gaz anlaşması uyarınca Ukrayna'nın ödeyeceği fiyat 200 Dolan üzerine çıkacaktı.

⁵³ Igor Torbakov, "Ukraine, Turkmenistan Probe Gas Deal", *Eurasia Insight*, 5 Nisan 2005.

Niyazov ile görüştü. Gezi sonunda, Niyazov ve Miller fiyat sorununun aşıldığı yönünde açıklamada bulundular. Anlaşmaya göre, Rusya'nın Türkmenistan'a ödediği fiyat değişmeyecek, ancak Rusya yıllık alım kotasını yükseltecekti.⁵⁴ Süreç daha sonra Rusya ile Ukrayna arasındaki doğal gaz krizi ile sonuçlanacaktır.

Rusya ile Ukrayna arasındaki sorun, Ocak 2006'da Orta Asya enerji kaynaklarının Rusya'nın stratejisindeki yerini göstermesi açısından anlaşılır bir anlaşma ile geçici olarak çözümlendi. Anlaşmaya göre; Gazprom'un doğrudan Ukrayna yerine, yeni kurulacak bir aracı şirkete gaz satması kararlaştırıldı. RosUkrEnergo adlı bu aracı şirket, doğal gazı Rusya'dan bin metreküpü 230 dolardan satın alacak, Ukrayna'ya ise 95 Dolardan satacaktı. Aradaki fark, şirket tarafından doğrudan Orta Asya ülkelerinden – Türkmenistan, Kazakistan-Özbekistan-alınacak ucuz gaz ile kapatılacaktı. Ayrıca, anlaşma gereği Rus gazının Ukrayna'dan geçiş fiyatı 1.09 dolardan, 1.6 dolara yükseltilecek fiyat artışının Ukrayna üzerindeki etkisi hafifletilmiştir.⁵⁵ Burada Orta Asya ülkelerinden kastedilenin aslında Türkmenistan olduğunu belirtebiliriz. Başka bir ifade ile, Türkmen gazı zararı kapatan bir araç olarak kullanılacaktır. Bu olay, Türkmenistan-Rusya ilişkilerinin, temelde Niyazov'un izlemeye çalıştığı politika nedeniyle ne kadar zikzaklarla dolu olduğuna da iyi bir örnektir. Bölgede Rus nüfuzu arttıkça, Türkmen yöneticilerin böyle bir politikayı sürdürebilme olanaklarının kısıtlanacağı açıktır.⁵⁶ Aynı zamanda Rusya ile yakınlaşma, yönetim açısından, potansiyel diğer tehditleri beraberinde getirebilecek niteliktedir. Dolayısıyla Niyazov'un, Rusya ile yakınlaşma politikasına geçici bir çözüm olarak baktığını belirtebiliriz. Ancak geliştirilen ilişkilerin niteliği yönüyle Niyazov'un hareket alanı eskisine göre çok daha sınırlıydı.

18 Ocak'ta Çin ile Türkmenistan, 2006 ilkbaharında iki ülke arasında doğal gaz satışı ile ilgili bir antlaşma imzalanacağı sinyallerini verdiler. Niyazov'un Nisan 2006'da gerçekleşen Çin ziyareti sırasında, iki ülke arasında kurulacak bir doğal gaz hattı ile Çin'in Türkmenistan'dan doğal gaz alması yönündeki çalışmalara hız verilmesi konusunda görüş birliği sağlandığı resmen açıklandı. Hattın Özbekistan ve Kazakistan yolu ile Çin'e ulaşması planlanıyordu. Ayrıca 2009'dan itibaren Çin, Türkmenistan'dan yıllık 30 milyar metre küp gaz almayı taahhüt etti. Anlaşmanın

⁵⁴ Sergei Blagov, "Russia Outmaneuvers Ukraine for Turkmen Gas – For Now", *Eurasia Insight*, 21 Nisan 2005.

⁵⁵ Igor Torbakov, "Russian-Ukrainian Accord does not Ease Regional Security Concerns", *Eurasia Insight*, 9 Ocak 2006.

⁵⁶ Eylül 2005'te bazı Rus gazetelerinde yer alan, Türkmenistan ile ABD arasında ülkede bir askeri üssün konuşlandırılması ile ilgili gizli pazarlıkların yapıldığına yönelik iddialar bu açıdan dikkat çekicidir. Her iki ülke tarafından da yalanlanan bu haberlerin, yukarıda özetlenmeye çalışılan koşullar ışığında anlamlı olduğunun altı çizilmelidir. Stephen Blank, "Turkmenistan Base Rumor Likely Part of a Russian Disinformation Campaign", *Eurasia Insight*, 7 Eylül 2005.

hemen ardından Rus enerji karteline yakın gazetelerde bu yakınlaşmanın ekonomiden çok jeopolitik anlamının olduğunu, Türkmenbaşı'nın çevresindeki blokajı bu rota aracılığı ile kırmaya çalıştığı yönünde yorumlar yapılması dikkat çekicidir.⁵⁷ Ağustos 2006'da Türkmen ve Çin yetkililer arasında bir dizi ikili antlaşma daha imzalandı. Çin ile Türkmenistan arasında doğal gaz konusundaki yakınlaşmanın sürmesi durumunda, bunun ucuz Türkmen gazına dayalı Rus enerji politikasını zor duruma düşürme tehlikesi söz konusudur. Rusya'yı endişelendiren diğer bir konu, Irak politikası ve İran'la ilişkilerde sorun yaşayan ABD'nin, BTC hattını güçlendiren stratejilere ağırlık verme olasılığı ve bu ülkenin, Kafkasya'da enerji açısından Rusya'ya bağlı olan Gürcistan'ı rahatlatmak, Ermenistan konusunda da yeni açılımlar için benzer şekilde Rusya'ya olan bağımlılığı kırmak için Türkmen doğal gazını kullanmak istemesidir. Gelgitlerle dolu Türkmen politikasının Rusya'ya güvence veremeyeceği ortadadır. Nitekim Haziran 2006'da Türkmenistan, 2003 tarihli doğal gaz satım antlaşmasında belirlenen fiyatın 100 dolara yükseltilmesini, aksi takdirde Rusya'ya verdiği doğal gazı keseceğini açıkladı. Rusya bir süre direndiyse de, gerek Çin ile Türkmenistan yakınlaşması, gerekse Trans-Hazar rotasının tekrar gündeme gelmemesi için Türkmenistan'ın artırım isteğini Eylül 2006'da kabul etmek zorunda kaldı. Türkmenbaşı'nın antlaşma sırasında, BTC hattına destek olunmayacağını ima eden açıklamalar yapması, Türkmen yetkililerin bunu bir pazarlık unsuru olarak kullandıklarını göstermektedir.⁵⁸

Türkmenbaşı, Rusya'nın ucuz Türkmen gazına gereksinimi arttıkça, bu faktörü Rusya'ya karşı bir koz olarak kullanma eğilimine daha çok ağırlık vermeye başlamıştır. Bunun Rus enerji sektörü için hoş karşılanmadığının altını çizmemiz gerekmektedir. ABD yönetimi açısından da, BTC'nin önemi ve bu hat üzerinden Kafkasya'da Rusya'ya bağımlılığı kırmak konusundaki hassasiyet arttıkça, Niyazov'un bunu Rusya ile ilişkilerinde bir pazarlık unsuru yapmasından rahatsızlık duyacağı açıktır. Rejimin kişiye bağımlı yapısı, ister istemez, ülkeye yönelik politik ve stratejik yönelimlerin kişi üzerinden yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Başka bir ifade ile yaşanan tüm sorunlar 'kişisel'dir. Niyazov'un ölümü ister istemez, Türkmenistan'ın bu güne kadar izlediği politikaların terk edilerek yeni baştan yapılmasına olanak tanımaktadır ve her ülke bu fırsatı değerlendirmek yönünde isteklidir.

Türkmenbaşı'nın ölümü yukarıda özetlemeye çalıştığımız siyasal ve uluslararası ilişkiler bağlamında gerçekleşmiştir. Gelişmelere dikkatle bakıldığında, 2002

⁵⁷ Stephen Blank, "Turkmenbashi in Beijing: A Pipeline Dream", *Eurasia Insight*, 10 Nisan 2006.

⁵⁸ Sergei Blagov, "Russia Bows To Turkmenistan's Gas Pricing Demand", *Eurasia Insight*, 6 Eylül 2006.

sonunda ve 2005 başında kişiye bağlı bir siyasal rejim açısından önemli sayılabilecek iki önemli kriz Niyazov ve çevresini bazı önlemler almaya sevk etmiş, iç yönetimde iki önemli tasfiye gerçekleştirilmiş, dış ilişkilerde ise revizyona gidilmiştir. Bu çerçevede Niyazov'un 2003 yılından bu yana kendisinden sonraki gelişmelere hazırlık yaptığı sonucunu da çıkartabiliriz. Nitekim ölümden sonra yaşananlar, Türkmen otoritelerin gelişmelere hazırlıklı olduklarını göstermektedir. Önce anayasadaki açık düzenlemeye rağmen, Cumhurbaşkanlığı görevini vekaleten yürütmesi gereken Meclis Başkanı Ovezgeldi Atayev'e görev verilmemiş, aksine Başsavcının girişimi ile hakkında açılan yolsuzluk soruşturması gerekçe gösterilerek görevinden alınmış, Başkan Yardımcısı Kurbangülü Berdimuhammedov Cumhurbaşkanlığı'na vekalet görevini üstlenmiştir. Berdimuhammedov, 2001 yılından beri Baş (ba)kan Yardımcılığı görevini, Sağlık Bakanlığı ile birlikte üstlenen bir isimdir ve yakın dönemdeki tasfiye hareketlerinden etkilenmemiştir. Niyazov'un tartışmalı sağlık reformunu katı bir biçimde uygulaması ile tanınan Berdimuhammedov'un suikast girişimi sonrası Türkmen yönetimi içinde Niyazov tarafından onaylanmış bir isim olduğu, bu arka plan ışığında anlaşılmaktadır. Türkmen rejiminde Cumhurbaşkanlığı'ndan sonra en etkili, buna paralel olarak en riskli, konum olan Baş(ba)kan Yardımcılığı görevini, Türkmenistan şartlarında, beş yıl gibi uzun bir süre elinde tutabilmesi de bunu göstermektedir. Niyazov'un ölümünden sonra toplanan Maslahat beş göstermelik aday önermesine karşın, halka açık bir biçimde oy verme çağrısı yaparken üstü kapalı olarak Berdimuhammedov'u tek aday olarak göstermesi ile geçiş sürecinin ilk aşaması tamamlanmıştır.⁵⁹

Gelişmeler, 2003 sonrasında oluşan Türkmen yönetici sınıfının geçiş sürecini kontrolünde tutabileceğini göstermekle birlikte, Berdimuhammedov'un bu yapı içinde Niyazov benzeri bir tek adam rolü oynayamayacağı da ortadadır. Bu nedenle Türkmen rejiminin doğası gereği kişisel etkileşimler ışığında rejimin yeni yapısını değerlendirmek gerekmektedir.

Öncelikle, suikast girişimi sonrasında yaşanan gelişmeler, siyasal hayat içinde UGK ve askeri birimlerin öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Rejim adeta UGK tarafından, Niyazov'un otoritesine sıkı sıkıya bağlı kalınarak kontrol edilmektedir. Dolayısıyla, Niyazov'un ölümünün ilk sonucu UGK'nin otoritesinin, bu kapsamda da yönetiminin sistem içinde güç kazanmasıdır. Türkmenistan Halk Maslahatı'nın, Berdimuhammedov'un adaylığını kesinleştirdiği 26 Aralık 2006 tarihli toplantısında anayasada yapmış olduğu bazı değişiklikler bu açıdan anlamlıdır. Öncelikle

⁵⁹ Sergei Blagov, "Russia Looks to Protect Economic Interests in Turkmenistan Amid Political Uncertainty", *Eurasia Insight*, 22 Aralık 2006.

anayasanın 46. maddesinde gidilen değişiklikle Halk Maslahatı'nın üye sayısı yeniden genişletilmiş, bölge, ilçe ve köy yöneticileri de Maslahat'a üye olmuştur. 1992 yılından bu yana Maslahat'ın üye sayısının sürekli olarak artırılmaktadır. Bu, 1992'den buyana Maslahat'ın üye sayısı sürekli olarak artırılmasına ve üye bileşiminde yönetsel unsurların öne çıkarılmasına uygun bir gelişmedir. 51. maddede Maslahat Başkanı'nın taşınması gereken nitelikler detaylandırılmıştır. Buna göre Maslahat Başkanı'nın eskiden 55 olan seçilme yaşı 40'a indirilmiş, ayrıca 70 yaş üst sınırı getirilmiştir. Maslahat Başkanı, devlet dilini bilen, ülkede 15 yıl ikamet etmiş, hükümet ve diğer devlet organlarında görev yapan kişiler arasından Maslahatça üçte iki oy çokluğu ile seçilecektir. 60. maddede gidilen değişiklikle Cumhurbaşkanı'na vekalet meclis başkanından alınarak, Baş(ba)kan Yardımcısına verilmiş, bu suretle ülkedeki fiili duruma meşruiyet kazandırılmıştır. Asıl önemli değişiklik ise anayasanın 50. maddesinde Cumhurbaşkanı ve Maslahat Başkanı görevlerini yerine getiremedikleri takdirde, UGK'nin devreye girerek, belirlediği konuları görüşmek üzere Maslahat'ı olağanüstü toplantıya çağırma yetkisinin metne eklenmesidir. Bu bir yerde UGK yönetimini Cumhurbaşkanı'nın üstüne çıkartmakta, Maslahat'ı kullanmakta UGK'yi daha öncelikli bir konuma getirmektedir. Yine, anayasanın 60. maddesinde Cumhurbaşkanlığı'na, Baş(ba)kan yardımcısının vekalet etmesi otomatik bir yetki olarak değil, UGK'nin onayına bağlı olarak düzenlenmektedir.⁶⁰ Yeni düzenlemelerle UGK, devlet yönetimine ortak olmakta, bir yerde üst denetçi olarak yapılandırılmaktadır. Cumhurbaşkanı artık en üst otorite değil, UGK'ye bağlı bir makamdır. Maslahat tarafından UGK yönetimine getirilen, eski Cumhurbaşkanı Muhafızları Komutanı Akmurad Recepov bu açıdan önemli bir otorite figürü olarak sivrilmıştır.⁶¹

Bu çerçevede, Niyazov'un son günlerinde yönetim içinde görev alan, ordu ve istihbarat güçleri ile yakın ilişkilere sahip kişilerin, ülke yönetiminde yakın gelecekte söz sahibi olabilecek isimler olarak öne çıkabilecekleri belirtilebilir. Recepov'a ek olarak, Savunma Bakanı Agageldi Memedgeldiyev, İçişleri Bakanı Akmamed Rahmanov, Güvenlik Bakanı Geldi Aşımuhammedov bu isimler arasında sıralanabilecek olanlardır. Kısaca, Türkmenistan'da bu günkü rejim, sivil bir Cumhurbaşkanı ve onu kontrol eden, arka planda ülkedeki askeri ve istihbarat güçleri ile yakın ilişkilere sahip yöneticiler tarafından şekillendirilmektedir.

SONUÇ VE OLASILIKLAR

⁶⁰ "On Amendments and Additions to the Constitution of Turkmenistan", (Statement of Acting President of Turkmenistan G.Berdymukhammedov), 28 Aralık 2006;(http://turkmenistan.ru/?page_id=4&lang_id=en&elem_id=9066&type=event&sort=date_desc).

⁶¹ Mehmet Seyfettin Erol, "Türkmenistan'ın Sahne ve Sahne Liderleri...", *USAK Gündem*, 28 Aralık 2006; (http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=537&type=21).

Türkmenistan'da siyasal rejimin gelecekte alacağı biçim açısından ilk dikkat çekilmesi gereken husus, rejimin etrafında şekillendiği bir kişisel yönetimin yerini farklı yöneticiler arasında paylaşılmış bir otorite yapısının almış olmasıdır. Dolayısıyla iktidarın bir arada yürütülmesi zorunluluğu ve Niyazov'un bıraktığı mirasın yöneticilerce ortak bir referans olarak alınması durumunda, ülkedeki rejimin daha kurumsal temeller üzerinde yapılandırılması süreci başlayabilir. Ancak bu sürecin demokratik olmaktan çok, otoriter bir tonda şekilleneceğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Bir anlamda, Niyazov'un ölümü otoriter kurumsallaşma yönünde bir değişimi başlatabilir.

Ancak, böyle bir sürecin önünde bazı engeller vardır. Bunlardan ilki, Niyazov sonrasında öne çıkan yönetsel otoritelerin konsensus içinde hareket etmeyip, bir iktidar mücadelesine girişmeleridir. İktidar çatışması, yönetici elit içinden birinin diğerlerine üstün gelerek, rejimi yeniden kendi çevresinde şekillendirmesiyle sonuçlanabilir. Bu, ülkede kişisel yönetim yapısının sürmesi ile aynı anlama gelecektir. Aksi takdirde, iktidar çatışması ülkede iktidar merkezinin zayıflamasına ve dış nüfuza açık bir hale gelmesine neden olabilir. Bu durumda da, Niyazov'un en önemli mirası olan çeşitli uluslararası aktörler arasında dengeleyici bir dış politika oluşturma çabası sonuçsuz kalacak, istikrarlı bir zemine kavuşamayacaktır.

İkinci engel, zaman zaman konu ile ilgili değerlendirmelerde öne çıkan, ancak belirsizliğini koruyan Niyazov'un ailesinin yeni iktidar yapısı içinde oynayacağı roldür. Kimi değerlendirmelerde Türkmenistan'da bu gün yaşanan geçiş sürecinin, zaman içinde Niyazov ailesine iktidarın devri ile sonuçlanacağı yönündedir. Özellikle Türkmenbaşı'nın oğlu Murad Niyazov'un ülkenin gelecekteki liderliğine hazırlandığı belirtilmektedir.⁶² Murad'ın 2006 yılı içinde Birleşik Arap Emirlikleri'ne gönderilen delegasyona başkanlık etmesi, bu yöndeki bir gidişe işaret olarak algılanmıştı. Eğer bu gerçekleşirse, Azerbaycan'da hayata geçirilen, Özbekistan ve Kazakistan'da ise, bu yönde önemli adımların atıldığı 'Hanedanlaşma' süreci, Türkmenistan için de söz konusu olacaktır. Ancak böyle bir olasılığın zayıf olduğunu ve yönetici elitin fazlasıyla Niyazov ailesine olan sadakatine bağımlı kalacağını belirtmemiz gerekir. Unutulmamalıdır ki, Azerbaycan, Özbekistan ve Kazakistan'da yaşanan süreçlerin tamamı liderler hayatta iken gerçekleşmiş veya gerçekleşmektedir. Türkmenistan için böyle bir durum söz konusu değildir.

Kurumsallaşma yönünde ortaya çıkacak üçüncü engel, ülkeye yönelik dış müdahalelerin yol açacağı sorunlardır. Belirtildiği gibi, kişiye bağlı rejim yapısı, liderin ölümü ile her şeyin yeniden yapılandırılmasına fırsat tanımakta, bu da Türkmenistan

⁶² J. H. Saat, *Turkmenistan: People, Motherland, Leader*, (Surrey: Conflict Studies Research Centre, 2005), s. 16.

gibi enerji zengini bir ülkeye yönelik dış müdahalelere zemin hazırlamaktadır. Bölgesel ve bölge dışı birçok uluslararası aktörün, Türkmenistan üzerinde gerçekleştirmek istedikleri stratejiler vardır ve bu stratejilerin hayata geçirilmesi noktasında Niyazov'un ölümü yeni fırsatlar oluşturmaktadır. Zayıflamış bir otorite yapısı ile birlikte, Niyazov'un ölümünden önce oluşturulan dengelerin sürdürülmesi en çok Rusya'nın işine gelmektedir. Böyle bir durum Türkmen otoritelerin pazarlık güçlerini sınırlayacak, Rusya'nın Türkmen enerji kaynakları konusunda daha rahat hareket etmesini sağlayacaktır. Bu nedenle Rusya, Niyazov sonrası gelişmeleri bu doğrultuda kullanmak isteyecektir. Berdimuhammedov'un diğer yöneticiler karşısındaki konumunun güçlendirilmesinden, belli bir yönetici hizbin desteklenmesi ya da topyekün parçalanmış bir iktidar yapısının avantajlarından yararlanmaya kadar uzanacak, birçok politika seçeneği içinde ilişkilerin ne yönde gelişeceğini ise zaman gösterecektir. Ülkedeki otorite yapısının zayıflaması, ABD açısından da olumlu bir gelişmedir. Bu sayede Niyazov'un ölümü öncesinde ABD aleyhine oluşan dengeler yeniden yapılandırılabilir. ABD'nin Türkmen enerji kaynakları üzerindeki Rus monopolünü kırarak, bu kaynakların kontrolünde tutabildiği Afganistan-Pakistan rotasından güneye, BTC rotasından Akdeniz'e ve batıya ulaştırılması noktasındaki çabalara hız vereceği ortadadır. Bu stratejinin, Türkmenistan'ın hayallerini süsleyen alternatif rotalar yolu ile kuzeye bağımlılığı azaltmak yönündeki temel politikasına uygun düştüğü söylenebilir. Ancak buradaki sorun, ABD ile ilişkilerin geliştirilmesinin, ülkedeki otorite yapısı üzerinde oluşturacağı değişim yönündeki baskıdır. Daha önce Özbekistan'da yaşanan ve iki ülke arasındaki ilişkileri kopma noktasına getiren böyle bir sürece, Türkmenistan'ın, kurumsal anlamda, Özbekistan kadar direnme potansiyeli bulunmamaktadır. ABD'nin Türkmenistan üzerinde nüfuz kurabilmesi, Hazar'a askeri açıdan inebilme ve İran üzerinde baskı kurabilme potansiyelini de güçlendirecektir. Böyle bir gelişme Karadeniz ve Kafkasya'daki ABD varlığını güçlendirecektir. Irak, İran ve Suriye'ye yönelik politikalarda sıkıntı çeken ABD yönetiminin Türkmenistan'daki gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya ağırlık vermesi, ülkedeki otorite dengeleri üzerinde önemli etkilerde bulunabilir. Niyazov'un ölümü öncesinde Çin ile ilişkilerin güçlendirilmesi yönündeki adımların sürdürülmesi ise, yeni yönetici elitin bu yöndeki kararlılığına bağlıdır. Ülkedeki otorite dengeleri oturana kadar bu sürecin askıda kalacağı belirtilebilir.

Diğer bölgesel güçler açısından konuya bakıldığında, Türkiye, Azerbaycan, Afganistan, İran ve Özbekistan açısından ülkedeki gelişmelerin önem kazandığını belirtebiliriz. Türkiye ve Azerbaycan, gerek ABD ile geliştirdikleri ilişkiler, gerekse kendilerine özgü bölgesel çıkarları açısından Türkmenistan'la iki yönlü bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. ABD'nin Kafkasya üzerinden Türkmenistan'a ulaşması hiç şüphesiz bu iki ülkenin stratejik önemini arttırmaktadır. Buna karşılık, Ermeni sorunu,

Türkiye ile İran arasında, Türkmenistan'ın da dahil olacağı bir enerji işbirliğinin, ABD tarafından istenmemesi, ABD'nin değişim yönündeki baskısının, Türkiye ve Azerbaycan'ın bölge politikalarında öncelik taşımaması gibi nedenler, ABD ile olan ilişkilerin bir ortaklığa dönüşmesini frenlemektedir. Türkiye ve Azerbaycan, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bir işbirliği alanı geliştirebilirlerse, ABD ile işbirliği paralelinde, ancak daha özerk politikalar üreterek stratejik konumlarını güçlendirebilir; Türkmenistan açısından da dengeleyici, arabulucu bir güç olarak öne çıkabilirler. Son dönemde Rusya ile ilişkilerini güçlendirme eğiliminde olan Özbekistan'ın bu yöndeki gelişmelere soğuk duracağı ortadadır. Özbekistan, bu açıdan, Türkmenistan'da yaşanacak politika değişimlerine müdahale edebilecek bir bölgesel aktör olarak rol oynayabilir. Türkmenbaşı'na yönelik suikastta Özbek gizli servisinin rolü, bu ülkenin Türkmenistan'ın iç işlerine ne ölçüde nüfuz edebildiğinin bir göstergesidir. Özbekistan'ın askeri gücü ve Rusya'nın desteği de bu rolü güçlendiren diğer faktörlerdir.

Hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin, Niyazov'un ölümü sonrasındaki bölgesel dengeler yeni yöneticileri rahatsız edecek nitelikte sonuçlar doğuracaktır. Belirtildiği gibi, yönetsel otoritelerin kendi aralarında bir konsensus oluşturabilme ve Niyazov'un mirasını kurumsallaşmaya yönlendirebilme kapasitelerine göre bu gerilimlerle başa çıkabilme potansiyelleri güç kazanacaktır. Aksi takdirde ülke, kişisel despotizm ile dış güçlerin çatışma alanı olma tehlikeleri ile karşı karşıya kalacaktır.

KAYNAKÇA

- Aras, Bülent, "The Caspian Region and Middle East Security", *Mediterranean Quarterly*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2002.
- Aras, Bülent & Ahmet Okumuş, "Caspian Riches and Gulf Security", *The Brown Journal of World Affairs*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2000.
- Ataeva, Nazik, "Turkmenbashi Made President for Life", *Erkin Turkmenistan*, 13 Ağustos 2002.
- Ataeva, Nazik, "Russians in Turkmenistans: Sold Out?", *Eurasia Insight*, 19 Mayıs 2003.
- Atal, Subodh, "The New Graet Game", *The National Interests*, Sayı: 81, 2005.
- Bedertinov, Sabirzyan, "Turkmenistan", *Transition 2001*, Freedom House.
- Blagov, Sergei, "Economic Union Slips from View at Russia-Kazakhstan Summit", *Eurasia Insight*, 15 Ocak 2004.
- Blagov, Sergei, "Russia Outmaneuvers Ukraine for Turkmen Gas – For Now", *Eurasia Insight*, 21 Nisan 2005
- Blagov, Sergei, "The Geopolitical Balance in Central Asia Tilts Toward Russia", *Eurasia Insight* 6 Temmuz 2005.

- Blagov, Sergei, "Russia Bows To Turkmenistan's Gas Pricing Demand", *Eurasia Insight*, 6 Eylül 2006.
- Blank, Stephen, *Energy, Economics, and Security in Central Asia: Russia and its Rivals*, (PA: Strategic Studies Institute, 1995).
- Blank, Stephen, "Turkmenistan Base Rumor Likely Part of a Russian Disinformation Campaign", *Eurasia Insight*, 7 Eylül 2005.
- Blank, Stephen, "Turkmenbashi in Beijing: A Pipeline Dream", *Eurasia Insight*, 10 Nisan 2006.
- Bohr, Annette, "Turkmenistan", *Nations in Transit 2006*, Freedom House.
- Blua, Antoine, "Government Further Tightens Control over Travel, Opposition, Media", *RFE/RL*, 8 Şubat 2003.
- Curtis, Glenn E. (Ed.), *Turkmenistan-A Country Study*, (Washington D.C: Federal Research Division Library of Congress, 1996); ([http://memory.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+tm0000\)](http://memory.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+tm0000))).
- Davis, Jacquelyn K. & Michael J. Sweeney, *Central Asia in U.S. Strategy, and Operational Planning: Where do we go from here?*, (Washington: The Institute for Foreign Policy Analysis, 2004).
- Devlet, Nadir, *Çağdaş Türkler*, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1993).
- Dodsworth, John R., Paul H. Mathieu ve Clinton R. Shiells, *Cross-Border Issues in Energy Trade in the CIS Countries*, (New York: IMF Policy Discussion Paper, 2002).
- Elibüyük, Mesut & Gurbanmurat Altıbayev, *Türkmenistan'ın Ekonomik Atlası*, (Ankara: TİKA, 2002).
- Erol, Mehmet Seyfettin, "Türkmenistan Devletinin Dış Politikasının Temel Sacayağı: Daimi Tarafsızlık Statüsü", *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2001.
- Erol, Mehmet Seyfettin, "Türkmenistan'ın Sahne ve Sahne Liderleri...", *USAK Gündem*, 28 Aralık 2006; (<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=537&type=21>).
- Erol, Mehmet Seyfettin & Latif N. Çakıroğlu, "Köpetağ'ının İki Tarafındaki Komşular: Türkmenistan-İran İlişkilerinin Son On Yılı", *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2001.
- Geiss, Paul G., "Turkmen Tribalism", *Central Asian Survey*, Cilt: 18, Sayı: 3, 1999.
- Güler, Nermin, "Geçiş Sürecinde Türkmenistan'ın Siyasi Yapısı", *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2001.
- Hiro, Dilip, "Turkmenistan Pipeline Plugs U.S. Bid to Isolate Iran", *Inter Press Service*, 30 Aralık 1997.
- Kucera, Joshua, "Washington Seeks to Steer Central Asian States toward South Asian Allies", *Eurasia Insight*, 28 Nisan 2006.
- Kuru, Ahmet T., "Between the State and Cultural Zones: Nation Building in Turkmenistan", *Central Asian Survey*, Cilt: 21, Sayı: 1, 2002.
- Marquardt, Erich & Yevgeny Bendersky, "Uzbekistan's New Foreign Policy Strategy", *PINR*, 06 Aralık 2005.
- Nazar, Naz, "US Official Discusses Trans-Caspian Pipeline", *RFE/RL*, 14 Ağustos 2000.

- Ochs, Michael, "Turkmenistan: Pipeline Dream II", *Caspian Crossroads Magazine*, Cilt: 1, Sayı: 1, Kış 1995; (<http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/9htm>).
- Ochs, Michael, "Turkmenistan: The Quest for Stability and Control", Karen Dawisha & Bruce Parrott (Der.), *Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and the Caucasus*, (Glasgow: Cambridge Univ. Press, 1997).
- Olcott, Martha B., *Revisiting the Twelve Myths of Central Asia*, (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2001).
- "On Amendments and Additions to the Constitution of Turkmenistan", (Statement of Acting president of Turkmenistan G.Berdymukhammedov), 28 Aralık 2006; (http://turkmenistan.ru/?page_id=4&lang_id=en&elem_id=9066&type=event&sort=date_desc).
- Pannier, Bruce, "Turkmenistan: No Job Security for Officials - Even Old Presidential Friends", *RFE/RL*, 28 Ağustos 2005.
- Polity IV Country Report: Turkmenistan*, 2003. INSCR Country Reports; (<http://www.cidcm.umd.edu/inscr/polity/Tkm1.htm>).
- Raşid, Ahmed, *Orta Asya'nın Dirilişi İslam mı, Milliyetçilik mi?*, (Çev. Osman Ç. Deniztekin), (İstanbul: Cep Düşün, 1995).
- Roy, Oliver, *Yeni Orta Asya Ya da Ulusların İmal Edilişi*, (Çev. M. Moralı.), (İstanbul: Metis, 2000).
- Rumer, Boris, "The Power in Central Asia", *Survival*, Cilt: 44, Sayı: 3, 2002.
- Saat, J. H., *Turkmenistan: People, Motherland, Leader*, (Surrey: Conflict Studies Research Centre, 2005).
- Safranov, Rustem, "Latest Round of Sacking Portends More Instability in Turkmenistan", *Eurasia Insight*, 15 Mart 2002.
- Safranov, Rustem, "Niyazov's Latest Purge Reveals a Regime on the Brink", *Eurasia Insight*, 16 Nisan 2002.
- Safranov, Rustem, "Opposition in Exile: Turkmenistan, Opposition Movements", *Eurasia Insight Special Report*, 9 Aralık 2002; (<http://www.eurasianet.org/departments/rights/articles/eav120902.shtml>).
- Sestanovich, Stephen (Director), *Russia's Wrong Direction: What the United States Can and Should Do*, (New York: Council on Foreign Relations, 2006).
- Shikmuradov, Boris O., "Positive Neutrality as The Basis of The Foreign Policy of Turkmenistan", *Perceptions, Journal of International Affairs*, Cilt: 2, Sayı: 2, 1992.
- Soltan, Elnur, "Türkmenistan ve Rusya: Gaz Üzerine Kurulan İlişkiler", *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2001.
- Torbakov, Igor, "Russian-Turkmen Pacts Mark Strategic Shift for Moscow in Central Asia", *Eurasia Insight*, 15 Nisan 2003.
- Torbakov, Igor, "Ukraine, Turkmenistan Probe Gas Deal", *Eurasia Insight*, 5 Nisan 2005.
- Torbakov, Igor, "Russian-Ukrainian Accord does not Ease Regional Security Concerns", *Eurasia Insight*, 09 Ocak 2006.

Turkmenbashi, Saparmurat, *Ten Years of Prosperity: An Economic Program*, (Ashgabat: Sevinç Matbaası, 1994).

Turkmenistan Country Report on Human Rights Practices for 1997, (Washington: Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, U.S. Department of State, 30 Ocak 1998).

“Turkmenistan’s Niyazov Crushes Opposition Movement”, *Eurasia Insight*, 7 Ocak 2003.

“Turkmenistan”, *Human Rights World Report 1995*, New York.

Turkmenistan, Political Conditions in the Post-Soviet Era, (Washington: USDJ Immigration & Naturalization Service Report, 1993).

Tyson, David, “Shrine Pilgrimage in Turkmenistan as a Means to Understand Islam Among the Turkmen”, *Central Asia Monitor*, Sayı:1, 1997.